

Komplexný návrh

1. Osídlenie a sídelná štruktúra

Koncepcia sídelného systému Slovenskej republiky ako celku vychádza predovšetkým z dvoch základných premís:

- nutnosti vytvorenia väzieb na európsku sídelnú sieť a
- vytvorenia optimálnych podmienok pre udržateľný rozvoj všetkých aktivít spoločnosti.

Koncepcia väzieb na európsku sídelnú sieť vychádza nielen z akceptácie a zohľadnenia súčasných európskych koncepcií rozvoja sídelnej siete, resp. koncepcií susedných štátov, ale aj z vlastných predstáv zapojenia a využitia sídelnej štruktúry Slovenska do stredoeurópskeho a celoeurópskeho priestorového rámca v záujme konkurencieschopnosti Slovenska, jeho regiónov a miest v medzinárodných dimenziách.

Koncepcia tvorby trvalo udržateľného rozvoja v rámci Slovenska sleduje vytvorenie takej sídelnej štruktúry, ktorá vytvára predpoklady rovnocenných podmienok v súlade s požiadavkami zabezpečovania funkčnej komplexnosti všetkých regionálnych celkov. Pritom je kladený dôraz na optimalizáciu ich vzájomného prepojenia ako aj prepojenia na medzinárodné sídelné štruktúry, pri zachovaní ich špecifčnosti a využitia ich vnútorných potenciálov.

1.1. Medzinárodné väzby

Z pohľadu medzinárodných súvislostí sú pre ďalšie utváranie sídelnej štruktúry Slovenska popri ekonomických predpokladoch vývoja spoločnosti a tendenciách nastupujúcej globalizácie, ktorej vplyvy majú aj priestorové prejavy, dominujúce najmä nasledovné faktory rozvoja osídlenia:

- geomorfologické a polohové danosti širšieho i vlastného územia SR,
- sídelno–priestorové danosti okolitého územia,
- možnosti vytvárania cezhraničných sídelných systémov,
- súčasné a uvažované tranzitné dopravné spojenia územím SR.

Geomorfologické danosti okolitého európskeho územia aj územia Slovenska poskytujú určité jedinečné výhody, ale tvoria aj bariéry. Územie Slovenska sa nachádza na rozhraní dvoch horských európskych masívov – Álp a Karpát s riekou európskeho významu Dunajom. Väčšina územia Slovenska je hornatou krajinou s bohatou a špecifickou kultúrno–historickou tradíciou a rekreačným potenciálom. Hornatosť Slovenska je však zároveň nevýhodou, a to najmä z pohľadu medzinárodných aj vnútroštátnych dopravno–komunikačných väzieb.

Polohové faktory Slovenska vyplývajú z jeho centrálnej polohy v strednej Európe a susedstva s viacerými krajinami. Túto polohu by Slovensko, napriek jeho geomorfologickým danostiam, malo čo najlepšie využiť ako atraktívny prepájací a rozvojový priestor medzi súčasnými štátmi Európskej únie a ostatnými krajinami.

Medzi sídelno–priestorové danosti okolitého územia, ktoré môžu pozitívne ovplyvňovať aj rozvoj sídelných štruktúr Slovenska, patria najmä:

- formujúca sa a perspektívne vysoko preferovaná európska urbanizačná os sledujúca v zásade tok Dunaja v smere Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň/Bratislava – Budapešť – Belehrad,
- existencia vysokej koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v aglomeráciách

celoeurópskeho významu, ktorými sú viedenská, budapeštianska aglomerácia a katowická sídelná aglomerácia (resp. katowicko–ostravská aglomerácia);

- severo–južný sídelný pás mestských regiónov a aglomerácií na Morave pozdĺž západných hraníc Slovenska (Katowice) – Ostrava – Přerov – Olomouc – Zlín – Brno – Břeclav – (Wien),
- dominantnosť košicko – prešovskej aglomerácie v „karpatskom regióne“ v juhovýchodnej časti Poľskej a východnej časti Maďarskej republiky a Zakarpatskej Ukrajiny.

Popri týchto dominantných medzinárodných sídelných podmienok, budú pre ďalší rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr Slovenska dôležité prihraničné sídelné lokality a oblasti, ktoré budú mať najvyššie predpoklady pre budúcu cezhraničnú spoluprácu.

Komunikačné danosti súčasnej i uvažovanej európskej dopravnej siete budú ovplyvňovať ďalší rozvoj sídelných štruktúr na Slovensku predovšetkým v koridoroch, ktoré boli už odsúhlasené na medzinárodnej úrovni ako multimodálne koridory, resp. doplnkové trasy európskeho významu, ktoré prechádzajú cez územie Slovenska alebo ležia v jeho tesnej blízkosti a budú mať vplyv na rozvoj prihraničných oblastí SR. Ide predovšetkým o tieto prepojenia:

- koridory ležiace mimo územia SR, avšak v jej tesnej blízkosti s vplyvom najmä na rozvoj prihraničných oblastí SR:
- III: Berlín – Wrocław – Kraków – Ľvov – Kijev a
- V: Terst – Ljubljana – Budapešť – Užhorod – Ľvov,
- koridory, ktoré sú v dotyku, resp. prechádzajú územím Slovenska:
- VII: rieka Dunaj,
- VI: Gdaňsk – Poznaň/Lodž – Žilina,
- Va: Bratislava – Žilina – Košice – Užhorod,
- IV: Berlín/Norimberk – Praha – Bratislava – Budapešť – Istanbul.

Prepojenia európskeho významu, ktoré by malo Slovensko propagovať a podporovať predovšetkým v záujme vlastného rozvoja sú:

- severo–južné prepojenie východným Slovenskom od severských a pobaltských štátov smerom na Balkán,
- prepojenie z Považia pokračujúce cez Maďarskú republiku smerom k prístavom Terst a Rijeka, resp. smerom na Slovinsko a Chorvátsko,
- prepojenie západo–východné južnej časti Slovenska, zachytávajúce diagonálne prepojenie naprieč Európou (od juhozápadnej Európy po severovýchodnú Európu).

1.2. Osídlenie na území Slovenska

1.2.1. Stav osídlenia na území Slovenska

Vo vývoji osídlenia Slovenska, ktoré sa vyvíjalo kontinuálne niekoľko storočí (až tisícročie) a ktoré tvorí stabilný priestorový systém s dlhodobými informačnými cyklami, možno za relatívne krátku dobu posledných 50–tich rokov 20. storočia konštatovať dosť značné dôsledky spoločensko – ekonomických zmien.

Obdobie po 2. svetovej vojne je v osídlení Slovenska charakteristické prudkým rozvojom urbanizácie ako priestorových súvislostí rozvoja industrializácie. Urbanizačný proces bol riadený v súlade s princípmi strediskovej sústavy osídlenia. Na základe toho sa cieľavedome vyformovali stredne veľké mestá (20 až 50 tis. obyvateľov) rozložené rovnomerne po celom území Slovenska. Podporil sa rozvoj väčších miest (s obyvateľmi nad 50 tis.), ktoré sa v zásade vyformovali do terciárnych centier s nadregionálnou pôsobnosťou obsluhy. Z toho štyri mestá sa rozvinuli do veľkosti takmer stotisíc obyvateľov Prešov, Nitra, Žilina a Banská

Bystrica. Mestá s obyvateľmi nad 100 tis. sa vyformovali len dve – Bratislava ako hlavné mesto Slovenska a Košice.

V poslednom desaťročí 20. storočia nastali vo vývoji spoločnosti také dramatické zmeny, ktoré sa postupne odrážajú aj na vývoji osídlenia Slovenska. Tieto zmeny sa prejavujú ako vo vývoji a výstavbe jednotlivých obcí, tak vo vývoji vzťahov medzi jednotlivými obcami.

Vývoj osídlenia je možné demonštrovať na vývoji obyvateľstva podľa jednotlivých veľkostných skupín obcí. Vo vývoji obyvateľstva je možné na území Slovenska sledovať v posledných desiatich rokoch niektoré významné zmeny. Prvou je otázka radikálnej zmeny jeho prirodzeného pohybu. Druhou je otázka migrácie a pohybu obyvateľstva v priestore. Obidva aspekty majú dôležitý význam v pozorovaní vývoja urbanizácie na Slovensku.

V predchádzajúcom období najviac rástli mestá s viac ako 50 000 obyvateľmi. Pri týchto sa aj najviac prejavovali polarizačné a aglomerizačné účinky. Na Slovensku je takýchto miest spolu 11.

Vývoj urbanizácie sa v poslednom desaťročí značne zmenil. Silne poklesli dovtedajšie tendencie jednoznačnej koncentrácie obyvateľstva do vybraných centier. Vývoj urbanizácie sa prejavuje viacej formou koncentrovanej dekoncentrácie a možno hovoriť aj o určitých suburbanizačných tendenciách.

1.2.2. Osídlenie ako kultúrne dedičstvo

Súčasný stav štruktúry osídlenia Slovenska je odrazom vzniku a vývoja sídelného systému Slovenska, ktorý vychádza zo základnej sídelnej štruktúry predchádzajúcich historických období, najmä však z jej základu z 12. – 14. storočia. Počet a charakter dokladajú historické a štatistické údaje najmä zo 16. – 18. storočia v nadväznosti na archeologické nálezy. V 18. storočí základnú štruktúru určovalo 3 588 sídiel s 24 slobodnými kráľovskými mestami, ďalšími 195 mestami i mestečkami a 3 369 dedinami i osadami. V roku 1873 to bolo už 3 646 sídiel s 25 slobodnými kráľovskými mestami, 192 mestami i mestečkami a 3 394 dedinami i osadami. Táto štruktúra osídlenia sa musí z hľadiska hodnotenia jej významu považovať za rozhodujúcu, pretože ňou sa uzatvorilo základné vymedzenie sídelnej štruktúry Slovenska v nadväznosti na ich význam ako:

- centrá historické a súčasné,
- župné – krajské,
- magistrátne, slúžnovské – okresné,
- sídla s príslušnými katastrami, ktoré sú od 18.–19. storočia postupne kartograficky zameriavané s presným rozlíšením a označením ich stavebného fondu v nadväznosti na jeho majetkovo – právne vzťahy.

Tento sídelný systém s jeho postupným dokumentovaním v historických katastrálnych mapách väčšinou v mierke 1 : 2880 pretrval pomerne kontinuálne až do polovice 20. storočia. Práve v tejto štruktúre osídlenia sú zachované historické stopy hmotnej časti kultúrneho dedičstva spolu s priamymi väzbami na súčasné centrálna a ťažiskové sídla – mestá.

Zmenou spoločensko – ekonomických podmienok po roku 1948 sa začala meniť štruktúra osídlenia a porovnaním medzi sídelnou štruktúrou z konca 19. storočia a z 80 až 90-tich rokov 20. storočia je rozdiel 977 až 763 obcí. Tieto sídla však vo väčšine nezanikli, ale stali sa miestnymi časťami vyšších sídelných útvarov, hoci v minulosti boli samostatnými mestami, alebo významnými cirkevnými centrami (Liptovská Mara a Spišská Kapitula, ktorá dlhodobo nebola ani miestnou časťou). Majetkovo – právne vzťahy z pred rokov 1940 – 1948 sa po roku 1989 znovu uplatňujú a nadobúdajú nový význam, ktorý sa už prejavuje v štruktúre jednotlivých

sídiel – osamostatňovanie miest a obcí, ale aj uplatňovanie rôznych reštitučných nárokov.

Základná sídelná štruktúra je okrem socio – ekonomických a iných hodnôt a vzťahov aj nositeľom kultúrno – historických hodnôt a vplyvov vytvorených predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Takmer v každom sídle sa nachádza hmotná súčasť kultúrneho dedičstva – historický stavebný fond alebo iné stopy historických štruktúr, zachovaných ako nad terénom, ale najmä pod terénom. V jednotlivých regiónoch je význam kultúrneho dedičstva odstupňovaný nasledovne:

celoštátny a medzinárodný, ktorými sú:

- Bratislava hlavné mesto,
- lokality zapísané v zozname svetového prírodného a kultúrneho dedičstva – Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Spišský hrad a pamiatky okolia, Vlkolínec a historické jadro mesta Bardejov
- Levoča, Kežmarok, súbor drevených kostolíkov severovýchodného Slovenska,

nadregionálny a celoštátny, ktorými sú:

- mestá a obce, kde sa nachádzajú národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie s ich ochrannými pásmami v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií,
- územie obcí Zlatá Baňa a Červenica (okr. Prešov), kde sa nachádzajú historické opáľové bane ako jedny z troch svetových nálezísk drahého opálu na svete a Medzilaborce s unikátnou galériou A. Warhola. Tieto lokality majú mimoriadny význam pre Slovensko z kultúrno – historického hľadiska, pričom ich význam a hodnotenie nie je dodnes dostatočne špecifikované, správne identifikované a uplatňované s následným komplexným využívaním v národnom hospodárstve, najmä v rozvoji cestovného ruchu,

regionálny, ktorými sú:

- mestá a obce s pamiatkovými zónami a ostatnými kultúrnymi pamiatkami a ich ochrannými pásmami, v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií.

Špecifickým znakom historického osídlenia je jeho význam ako:

- základu v štruktúre historického a súčasného osídlenia,
- fondu hmotnej časti kultúrneho dedičstva – ako urbanistické, architektonické, archeologické a ďalšie časti kultúrneho dedičstva s väzbou na využívanú a modelovanú krajinu, ktorú v súlade so súčasnými medzinárodnými trendmi možno definovať ako kultúrnu krajinu. Tento fond predstavuje hmotné i nehmotné hodnoty, hnutelné i nehmotné veci a predmety, jednotlivé objekty, ucelené súbory i komplexy a iné stopy z historických období.

V rámci operatívnych cieľov európskej koncepcie územného rozvoja je stanovená hlavná zásada rozvoja, ktorou je ochrana a zaistenie trvalej starostlivosti o kultúrne dedičstvo. To znamená, že pri definovaní základných cieľov rozvoja sídelnej štruktúry je jednou z hlavných úloh trvalé a dôsledné zabezpečenie:

- starostlivosti o kultúrne dedičstvo, ktorou sa zabezpečí jeho priestorová identifikácia, zlepšovanie stavebno – technického stavu historického stavebného fondu a jeho výtvarných súčastí (pravidelná údržba, obnova a reštaurovanie), so zabezpečením financovania a s jeho následným kvalitným a optimálnym využívaním a prezentáciou. Dôraz pri uplatňovaní tohto cieľu je potrebné dať na:
- sídelných štruktúr s objektmi kultúrnych pamiatok (aj hnutelné kultúrne pamiatky nachádzajúce sa v objektoch kultúrnych pamiatok, ako ich integrálna súčasť), ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stavebno – technickom stave a s pamiatkovými objektmi i súbormi, v ktorých sa nachádzajú hnutelné pamiatky v dezolátnom a havarijnom stave,

- sídelných štruktúr s nevyužitým fondom nehnuteľných kultúrnych pamiatok a historického stavebného fondu, ktoré sú ponúkané na predaj a prenájom,
- sídiel, kde sa nachádzajú nehnuteľné kultúrne pamiatky a historický stavebný fond, ktorých obnova dlhodobo stagnuje.

Historický stavebný fond vo vyššie uvedených sídlach sa musí stať súčasťou verejnoprospešných stavieb pri rozvoji na území Slovenska, pretože obnovením tohto fondu sa zachovávajú a zároveň vzniknú kvalitné a netradičné architektonické, stavebné i technické diela, ktoré majú nielen kultúrno – spoločenský význam, ale najmä socio – ekonomický význam s konkrétnym prínosom v rozvoji daného územia.

1.3. Sídelné systémy

Sídelné systémy vytvárajú siete ťažísk osídlenia, rozvojových osí, sídelných centier a ostatných sietí mestských a vidieckych sídiel. Spolu vytvárajú sídelnú štruktúru Slovenska.

Pri odporúčaní vytvorenia optimálnej sídelnej štruktúry je potrebné zohľadniť rad činiteľov a vzájomných súvislostí. Ide najmä o:

- medzinárodné dohovory rôznych odvetvových systémov,
- koncepcie a princípy priestorového rozvoja v širších medzinárodných súvislostiach,
- celoštátne odvetvové koncepcie,
- rozvojové princípy, ktoré boli doteraz prijaté,
- zohľadnenie ekonomických, sociálnych a kultúrno – historických podmienok konkrétnych regionálnych celkov.

1.3.1. Centrá osídlenia

V súlade s vývojom spoločnosti, a najmä úrovni produkčných činností, sa historicky z jednotlivých obcí vyvinuli určité typy obcí. Niektoré z nich špecificky zabezpečovali vybrané činnosti aj pre ostatné obce. Popri vytvorení pracoviskových centier osídlenia sa vyvíjali aj obslužné centrá. Sú nositeľmi kvantitatívnej aj kvalitatívnej obsluhy obyvateľstva..

Pre vyhodnotenie centier sa v Konceptii územného rozvoja 2001 vybrali všetky obce, ktoré na návrh vlády vyhlásila Národná rada SR podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení ako mestá, ako aj 9 obcí, ktoré majú viac ako 5 000 obyvateľov a nie sú vyhlásené za mestá.

Z dôvodu údajovej nedostatočnosti nie je v súčasnosti možné syntetické komplexné zhodnotenie miest z hľadiska ich zatriedenia do funkčných typov. V návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa preto ako centrá osídlenia vymedzili mestá na základe ich terciárnej obslužnosti, resp. predpokladov vytvorenia kvartérnej obslužnosti.

Centrá osídlenia ako terciárne centrá

Z pohľadu zabezpečenia potrebnej obsluhy obyvateľov sociálnou infraštruktúrou (predtým občianskou vybavenosťou) iba niektoré obce sú v dostatočnej miere vybavené požadovanými zariadeniami tak, aby mohli poskytovať obsluhu aj obciam v ich širšom zázemí.

V predchádzajúcom období, v období centrálného plánovacieho systému, sa rozmiestnenie zariadení sociálnej (ale aj inej) infraštruktúry riadilo podľa systému strediskovej sústavy osídlenia. Tento princíp vytvoril systém centier, ktorých účinnosť v podstate môže saturovať potreby obyvateľov aj v súčasnosti.

Zotrvačnosť pôsobenia vytvorených centier je vysoká. V nových hospodárskych a sociálnych podmienkach súčasnosti nejde o otázku „prerozdelenia“ obslužných centier v území, ako o ich zhodnotenie a posúdenie ich účinkov pre podporu územného rozvoja.

Na základe vyhodnotenia jednotlivých skupín zariadení sociálnej infraštruktúry sa vytvorili skupiny obcí, ktoré naznačujú úroveň obsluhy ako pre vlastné mesto, tak pre jeho zázemie.

Ako jednoznačné centrum najvyššieho významu mimo všetkých skupín centier pôsobí mesto Bratislava. Je to ako z dôvodu funkcie hlavného mesta, tak aj na základe jeho historického vývoja, kedy sa na jeho území koncentrovali najvýznamnejšie vzdelávacie, výskumné, zdravotné, finančné, kultúrne a ostatné obslužné zariadenia celoštátneho významu. Bratislava je jednoznačným centrom medzinárodného a v prepojení na viedenskú aglomeráciu až európskeho významu.

S odstupom má dominantné postavenie v osídlení Slovenska druhé najvýznamnejšie centrum mesto Košice. Toto centrum je tak isto zaradené mimo ostatné skupiny centier s dominantným medzinárodným postavením.

Orientačne možno vybrané obce podľa zastúpenia vybraných druhov zariadení sociálnej infraštruktúry zoskupiť na národnej úrovni do piatich skupín (obce sú zoradené podľa abecedy):

Do **prvej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú rozlíšiteľné v dvoch podskupinách.

- V prvej podskupine sa nachádzajú štyri najväčšie mestá, ktoré plnia aj funkciu krajských miest. Túto funkciu plnili aj v období do reorganizácie štátnej správy v šesťdesiatych rokoch. Ide o nesledovné mestá medzinárodného a celoštátneho významu:
  - Banská Bystrica
  - Nitra
  - Prešov
  - Žilina
- V druhej podskupine sú mestá s počtom 50 tis. až 70 tis. obyvateľov, ktoré sú aj súčasnými krajskými mestami, ku ktorým patria aj najväčšie súčasné okresné mestá. Tieto mestá možno charakterizovať aj ako centrá celoštátneho významu. Sú to:
  - Martin
  - Poprad
  - Trenčín
  - Trnava

K týmto centráom je možno priradiť súmestie Prievidza – Bojnice, ktoré sa svojimi špecifickými sociálnymi zariadeniami vzájomne dopĺňajú, ako aj súmestie Martin – Vrútky.

Do **druhej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú tak isto rozlíšiteľné v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvú podskupinu tvoria mestá, ktoré sú všetky sídlami súčasných okresov a ich veľkosť sa pohybuje v rozmedzí 25 tis. až 50 tis. obyvateľov. Sú to mestá, ktoré sú v zásade nadregionálneho až celoštátneho významu, často podporené

špecifickými funkciami medzinárodného významu:

- Bardejov
  - Dunajská Streda
  - Komárno
  - Liptovský Mikuláš
  - Michalovce
  - Piešťany
  - Prievidza
  - Spišská Nová Ves
  - Čadca
  - Humenné
  - Levice
  - Lučenec
  - Nové Zámky
  - Považská Bystrica
  - Ružomberok
  - Zvolen
- Druhú podskupinu tvoria tak isto všetko obce, ktoré sú sídlami súčasných okresov s veľkosťou v rozmedzí 20 tis. až 30 tis. obyvateľov. V zásade ide o mestá nadregionálneho významu:

- Brezno
- Rimavská Sobota
- Topoľčany
- Vranov nad Topľou
- Kežmarok
- Púchov
- Rožňava
- Trebišov

Do **tretej skupiny** sú zaradené mestá v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvá podskupina je tvorená mestami ktoré sú sídlami súčasných okresov (okrem Dubníc) a možno ich tiež charakterizovať ako centrá regionálneho až nadregionálneho významu s veľkosťou v rozmedzí 12 tis. až 25 tis. obyvateľov:

- Bánovce nad Bebravou
- Dubnica/V+N. Dubnica
- Hlohovec
- Levoča
- Nové Mesto nad Váhom
- Pezinok
- Senica
- Snina
- Svidník
- Veľký Krtíš+Modrý Kameň
- Dolný Kubín
- Galanta
- Hlohovec+Leopoldov
- Malacky
- Partizánske
- Skalica
- Stará Ľubovňa
- Šaľa
- Žiar nad Hronom

- V druhej podskupine sa už začínajú prejavovať špecifické podmienky jednotlivých miest, čo je následne zrejmé aj v ostatných skupinách. Asi 40% obcí sú sídlami súčasných okresov. Mestá tejto podskupiny možno vnímať ako centrá regionálneho významu s tým, že niektoré zabezpečujú niektoré špecifické funkcie až celoštátneho, resp. medzinárodného vyplývajúce z ich špecifických daností. Ide o mestá:

- Banská Štiavnica
- Bytča
- Dubnica nad Váhom
- Handlová
- Kremnica
- Liptovský Hrádok
- Modra
- Bojnice
- Detva
- Gelnica
- Ilava
- Kysucké Nové Mesto
- Medzilaborce
- Myjava

- Námestovo
- Sabinov
- Sereď
- Šamorín
- Trenčianske Teplice
- Tvrdošín
- Vysoké Tatry
- Revúca
- Senec
- Stropkov
- Štúrovo
- Turčianske Teplice
- Veľký Krtíš
- Zlaté Moravce

Do **štvrtej skupiny** sú zaradené nasledovné obce podľa abecedy bez ďalšieho členenia, ktoré v zásade plnia funkciu regionálneho významu:

- Dobšiná
- Fiľakovo
- Holíč
- Hurbanovo
- Kráľovský Chlmec
- Krupina
- Moldava nad Bodvou
- Nová Dubnica
- Rajec
- Sečovce
- Spišská Belá
- Stará Turá
- Svit
- Šurany
- Tornaľa
- Veľké Kapušany
- Vráble
- Žarnovica
- Dudince
- Hnúšťa
- Hriňová
- Kolárovo
- Krompachy
- Lipany
- Nová Baňa
- Poltár
- Rajecké Teplice
- Sobrance
- Spišské Podhradie
- Stupava
- Šahy
- Tisovec
- Trstená
- Veľký Meder
- Vrútky
- Želiezovce

Do **piatej skupiny** sú zaradené nasledovné obce, ktoré v zásade plnia funkciu subregionálneho významu:

- Beluša
- Čierna nad Tisou
- Dvory nad Žitavou
- Giraltovce
- Jelšava
- Leopoldov
- Modrý Kameň
- Nováky
- Podolíneec
- Sliač
- Spišské Vlchy
- Svätý Jur
- Turzovka
- Vrbové
- Brezová pod Bradlom
- Čierny Balog
- Gbely
- Hanušovce nad Topľou
- Krásno nad Kysucou
- Medzev
- Nemšová
- Oščadnica
- Sládkovičovo
- Spišská Stará Ves
- Strážske
- Tlmače
- Veľký Šariš
-

V štvrtej a piatej skupine sa nachádzajú obce s počtom obyvateľov do 12 tis. V štvrtej sú zostávajúce štyri okresné mestá.

Centrá osídlenia ako kvartérne centrá

Najvýznamnejšie centrá, ktoré sú v súčasnosti aj najväčšími v Slovenskej republike, majú zo všetkých aj najväčšie zastúpenie zariadení, ktoré plnia aj funkcie tzv. kvartérnych aktivít. Ide predovšetkým o zariadenia vysokých škôl a výskumných ústavov. Z tohto pohľadu je možné vyvodzovať, že tieto mestá majú aj najväčší predpoklad v budúcnosti plniť funkciu kvartérnych centier. Najväčšie zastúpenie výskumných ústavov a vysokých škôl má mesto Bratislava. V podieli a počte vysokých škôl vyjadrených počtom študentom a fakúlt nasledujú mestá Košice, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Prešov, Trnava, Zvolen, Trenčín, Ružomberok a Liptovský Mikuláš (kde sa nachádza špecifické vysoké školstvo).

Pre vytvorenie nových kvartérnych centier majú najväčšie predpoklady aglomerácie, v ktorých sa nachádzajú nielen najväčšie vysoké školy čo do počtu študentov, ale aj čo do počtu fakúlt. V tomto smere jednoznačne je najvýznamnejšia a perspektívna Bratislavsko – trnavsko – nitrianska aglomerácia, v ktorej sa nachádza viac ako 48% všetkých fakúlt na Slovenských vysokých školách, ktoré navštevuje asi 60% všetkých študentov na Slovensku. Následne za tým je Košicko – prešovská aglomerácia, v ktorej sa nachádza asi 20% fakúlt a študentov vysokých škôl Slovenska. V Banskobystricko – zvolenskej aglomerácii to je necelých 17% fakúlt a 10% študentov a v Žilinsko – martinskej aglomerácii asi 7% fakúlt a študentov vysokých škôl Slovenska. Dá sa povedať, že uvedené štyri aglomerácie majú najväčšie predpoklady k tomu, aby sa na ich území rozvíjali kvartérne aktivity rôzneho druhu a významu, ktoré môžu mať celoštátny až medzinárodný význam.

Predpokladané a odporúčané trendy vývoja centier osídlenia

Pre budúci rozvoj centier, resp. orientáciu podpory štátnych alebo iných orgánov pre rozvoj vybraných centier, sa na základe ich priestorovej účinnosti, súčasnej úrovne obsluhy jednotlivých priestorov, možných a želaných cieľov rozvoja sídiel a sídelných štruktúr v celoštátnych a medzinárodných súvislostiach dajú vyjadriť nasledovné odporúčania:

V ďalšom vývojovom období sa musia všetky centrá, predovšetkým však centrá s vyššou vybavenosťou a plošnou účinnosťou, orientovať nielen na dobudovanie tradičnej obslužnej infraštruktúry, ale aj na vytvorenie podmienok a možností pre poskytovanie služieb adekvátnych novým požiadavkám vychádzajúcich z trendov rozvoja tzv. informačnej spoločnosti. Znamená to najst' adekvátnu koncepciu poskytovania služieb v nových systémových a organizačných súvislostiach.

Z pohľadu krátkodobejších vývojových trendov je potrebné, aby sa jednotlivé mestá vedeli prispôbiť, resp. aby vedeli optimálne ovplyvniť, očakávané a už prejavujúce sa „tlaky“ veľkých obchodných sietí, ktorých výstavba veľkoplošných obchodných zariadení, častokrát mimo zastavaného územia obcí, bude mať vplyv ako na organizáciu a štruktúru predajnej siete v konkrétnom meste, ale bude mať aj ďalekosiahle priestorové vplyvy na rozvoj jadrovej aj ostatnej časti miest.

Z hľadiska priestorového rozmiestnenia a účinnosti centier je možno vyjadriť nasledovné odporúčania z pohľadu celoštátnych a nadregionálnych súvislostí rozvoja centier a z pohľadu medzinárodných súvislostí rozvoja centier.

Celoštátne a nadregionálne súvislosti rozvoja centier

V oblasti stredného južného Slovenska, by sa v záujme vyváženého sídelného rozvoja mal podporovať vznik vyššieho centra s celoštátnou pôsobnosťou. Vhodné

podmienky z pohľadu polohových a súčasných vývojových trendov pre vznik takéhoto centra sú v Lučenci, ktoré leží na súčasných aj predpokladaných celoštátnych a medzinárodných dopravných trasách a má vhodné prepojenie ako na centrá v strede Slovenska, tak aj v smere na Maďarsko (Salgótarján). Tak isto je žiaduce posilniť a podporiť rozvoj miest Rimavská Sobota, Rožňava, Veľký Krtíš, Šahy a Želiezovce, resp. Štúrovo v smere vzniku a rozvoja centier s nadregionálnou a regionálnou pôsobnosťou.

V oblasti východného Slovenska, treba venovať pozornosť rozvoju centier v Zemplínskej oblasti. Na základe trendov vývoja, ako aj vývoja medzinárodných regionálnych štruktúr (Karpatský euroregión), je v Zemplínskej oblasti žiaduce vytvoriť voči centráм Košice a Prešov adekvátne centrum celoštátneho významu. Najvhodnejšie predpoklady pre rozvoj takéhoto centra sú v meste Michalovce.

V oblasti severného východného Slovenska je vytvoreným centrom mesto Bardejov, ktorého kúpele a historické pozadie mesta majú už v súčasnosti medzinárodný význam. V záujme rozvoja celého sídelného pásu je žiaduce toto mesto podporovať tak, aby tu vzniklo komplexné centrum celoštátneho významu. V smere na Poprad by úlohu centra nadregionálneho významu malo prevziať mesto Stará Ľubovňa.

V oblasti stredného severného Slovenska v súvislosti s nepriaznivou dostupnosťou do existujúcich nadradených centier (Žiliny a Prešova) a taktiež v záujme podpory ďalšieho sídelného rozvoja, je žiaduce v tejto oblasti taktiež podporiť vytvorenie plnohodnotného celoštátneho centra. Z polohových faktorov a predpokladov dostupnosti centra je možné odporúčať rozvíjať takéto centrum v Poprade, Liptovskom Mikuláši alebo v Ružomberku (resp. v obidvoch mestách tak, aby vytvorili jeden celok potrebnej funkčnej komplexity), resp. aj v meste Spišská Nová Ves. Lepšie „východiskové podmienky“ sa v súčasnosti ukazujú v meste Poprad. V každom prípade však treba v mestách Liptovský Mikuláš a Ružomberok podporovať rozvoj aktivít a zariadení nadregionálneho významu, tak ako aj v meste Spišská Nová Ves. Špecifické postavenie najsevernejších oblastí Slovenska – okresy Čadca, Námestovo a Tvrdošín, si tak isto vyžadujú pozornosť v podpore vytvorenia príslušného centra, ktoré by plnilo funkciu iniciátora a stabilizátora rozvoja týchto území okresov.

Osobitnú pozornosť je potrebné venovať v ďalšom vývoji centru Prievidza – Bojnice, a to v dôsledku očakávaných a potrebných zmien v hospodárskej základni celej oblasti.

Podporovať dotvorenie do plnohodnotných centier celoštátneho významu je potrebné v oblasti stredného a dolného Považia. Najlepšie podmienky pre to majú centrá Trenčín a Trnava.

V oblasti Záhoria je vhodné podporovať rozvoj centier tak, aby tam vzniklo aspoň jedno nadregionálne centrum, ktoré by plnilo aj úlohu rovnovážneho centra voči najbližším centráм v zahraničí. Vhodné pre takéto centrum je mesto Senica, resp. Malacky. Centrá Skalica a Holíč v dôsledku ich predchádzajúce spoločného vývoja s centrami na moravskej strane, by mali aj naďalej tvoriť rovnováhu voči týmto centráм a spolu s nimi aj tvoriť základ cezhraničnej aglomerácie.

V oblasti západného južného Slovenska sú dve významné centrá – Nové Zámky a Komárno. V súvislosti s rozvojom celej tejto južnej oblasti je žiaduce, aby sa tu vytvorilo centrum s nadregionálnou až celoštátnou pôsobnosťou. Najvhodnejšie predpoklady má mesto Nové Zámky, ktoré leží na osi transeurópskej železničnej trasy a uvažovaného medzinárodného severo – južného prepojenia, ako aj južného cestného ťahu. Obe mestá môžu zohrať veľmi dôležitú úlohu aj pri koordinovanej vzájomnej spolupráci v ponuke centrálnych obslužných funkcií.

Medzinárodné súvislosti rozvoja centier

V čase nastupujúcej globalizácie a internacionalizácie ekonomiky, ako aj značnej časti ostatného spoločenského života, budú všetky obce, všetky centrá dotknuté otázkami medzinárodných vzťahov a súvislostí. Miera ich zapojenia sa do aktívnej medzinárodnej spolupráce bude vychádzať z miery ich vlastnej aktivity. V určitej miere budú spočiatku zohrávať svoju úlohu aj polohové faktory. Váha týchto faktorov sa však bude postupom času znižovať (v dôsledku minimálnych vzdialeností v slovenských sídelných podmienkach, ako aj v dôsledku medzinárodných organizačných štruktúr – vid'. už v súčasnosti vymedzené euroregióny na Slovensku).

Dôležitú úlohu v medzinárodných súvislostiach budú zohrávať najvýznamnejšie centrá na Slovensku a s nimi aj ich aglomerácie.

V oblasti východného Slovenska by sa mali podporovať centrá Košice a Prešov v záujme vytvorenia centrálného priestoru pre celý Karpatský euroregión. V súčasnosti sú tieto centrá a ich aglomerácia z hľadiska obslužného a technického vybavenia a z hľadiska polohového potenciálu prakticky v bezkonkurenčnej polohe. V záujme presadenia týchto ambícií je žiaduce systematicky podporovať ich obslužnú a technickú vybavenosť v smere cezhraničnej a medzinárodnej pôsobnosti.

V oblasti stredného Slovenska je možné odporučiť polycentrický systém/pás centier medzinárodného významu naprieč v severo – južnom smere. Ide o centrá Žilina, Martin, Banská Bystrica a Zvolen. Tieto by mali do celoštátnej a až medzinárodnej spolupráce zapojiť aj centrum v južnej oblasti stredného Slovenska. Najvhodnejšie sa to javí pri meste Lučenec. Vytvorila by sa tak medzinárodná sídelná os Katovice – Žilina – Martin – Banská Bystrica – Zvolen – Lučenec – Salgótarján – Budapešť. Vytvorením sídelnej spolupráce medzi dvojicami miest – Žilina a Martin, Banská Bystrica a Zvolen a nakoniec aj spoluprácu medzi všetkými štyrmi centrami, so zapojením Lučenca, je možné vytvoriť polycentrický systém, ktorý bude môcť vytvoriť konkurencieschopné podmienky celoeurópskym aglomeráciám Katovickej a Budapešťianskej.

V oblasti západného Slovenska už v súčasnosti v slovenských podmienkach dominuje mesto Bratislava. Výhodná poloha tohto mesta voči európskym centram a ich aglomeráciám (Viedeň a Budapešť), jeho vhodné možnosti napojenia na transeurópske dopravné siete, kultúrne, historické a vzdelanostné pozadie, predurčujú toto centrum na úlohu tzv. „gateway“ pre celé územia Slovenska, ako aj pre ďalšie územie v smere na východ. Popri tomto centre majú adekvátne rozvojové možnosti v medzinárodných súvislostiach najmä centrá Trnava a Nitra, ako aj ostatné súčasné centrá nadregionálneho a regionálneho významu.

1.3.2. Ťažiská osídlenia

Východisková situácia

Ťažiská osídlenia predstavujú sídelné systémy, ktoré zahrňujú od aglomerovaných sústav osídlenia až po sídelné zoskupenia založených na jednoduchých sídelných vzťahoch na princípe polarizačných účinkoch centier.

Rozvoj funkčných aglomerovaných sústav je nosným princípom aj v zabezpečovaní konkurencieschopnosti jednotlivých regiónov medzi sebou a to i v medzinárodnom meradle. V medzinárodných koncepčných materiáloch sa prikladá značný význam podpore rozvoja polycentrických sídelných sústav, pričom ide aj o vytváranie polycentrických funkčných aglomerácií. Podobne sa prikladá význam aj vytváraniu sídelných a aglomeračných sietí, pomocou ktorých sa dá podporovať rovnomerný a vyvážený rozvoj územia štátov a územia Európy. V prijatej Európskej priestorovej

konceptii (European Spatial Development Perspective – ESDP) je princíp polycentrického modelu rozvoja tým, ktorý má zabrániť prehĺbovaniu disparít medzi jednotlivými regiónmi, ale najmä medzi jadrovým (najrozvinutejším a najbohatším) územím Európskej únie a okrajovými územiami, ako aj asociovanými krajinami.

V rámci slovenských podmienok (veľkosť územia, množstvo obyvateľov, ekonomická sila a pod.) je tak isto pre priestorový rozvoj prijateľný model decentralizácie do regiónov. V záujme rozvoja konkurencieschopnosti regiónov, je však v rámci slovenských podmienok obzvlášť potrebné model decentralizácie uplatňovať v smere vytvárania efektívne fungujúcich a funkčne komplexných aglomerácií – ťažisk osídlenia. Ťažiská osídlenia by tak mali plniť funkciu akýchsi akcelerátorov všeobecného rozvoja. Ťažiská osídlenia by sa mali rozvíjať na základe partnerských vzťahov medzi jednotlivými mestami, ako aj medzi mestami a ich zázemím – vidieckym priestorom.

Cieľom územnoplánovacej politiky preto je zachovať a ďalej rozvíjať relatívne rovnomerne založenú sieť stredne veľkých miest ako polycentrický systém osídlenia. Tieto mestá súčasne podporovať v smere rozvoja sídelných zoskupení – ťažisk osídlenia, ako ich jadrá alebo súčasť ťažisk osídlenia.

Pri vytváraní polycentrických systémov – sietí miest a aglomerácií, sledovať vytváranie vyššej funkčnej komplexity regionálnych celkov. Princíp vytvárania polycentrických systémov v záujme zvyšovania komplexity je potrebné uplatňovať aj v cezhraničnom a medzinárodnom meradle.

Vymedzenie ťažisk osídlenia

V sídelnej sieti Slovenska sa navrhuje podporovať vytváranie ťažisk osídlenia v niekoľkých úrovniach.

Najviac sú rozvinuté sídelné a aglomeračné väzby okolo najväčších miest, ktoré sú v súčasnosti aj administratívnymi centrami krajov. Okolo týchto miest sa vytvárajú priestory sídiel – pásma. V pásmach intenzita väzieb postupne graduje k najväčším mestám. Pri sídlach v najtesnejšom a priamom dotyku s územiami najväčších miest (jadier ťažisk osídlenia) sú pozorovateľné suburbanizačné a decentralizačné efekty. Vytvára sa tak úplný, alebo čiastočný „prstenec“ obcí, ktoré tvoria spolu s jadrovým mestom – jadrové pásmo. V nadväznosti na toto územie sa nachádzajú obce, pri ktorých je sledovateľná vysoká intenzita väzieb na jadro ťažiska osídlenia, resp. pri polycentrických ťažiskách osídlenia, na ich jadrá. Vytvára sa tak druhé pásmo – prímestské pásmo. Naň nadväzuje – okrajové pásmo, v ktorom sú sledovateľné väzby na jadro (jadrá) ťažiska osídlenia predovšetkým v intenzite dochádzky za prácou, alebo ich vzťah je sprostredkovaný cez menšie mestá tvoriace polycentrický systém ťažiska osídlenia. Územné vymedzenie týchto pásiem však nie je stabilné a statické. Ide o isté v čase premenlivé (pulzujúce) územia. Závisí to na rozvoji aktivít v jednotlivých pásmach a na rozvoji „sily“ vlastného jadra (jadier) ťažiska osídlenia. Ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené takými to aglomerovanými sústavami sídiel, sú zaradené do prvej úrovne. Na základe vymedzenia týchto aglomerácií – ťažisk osídlenia prvej úrovne možno konštatovať, že asi 24% z celkového počtu obyvateľov Slovenska žije v jadrových mestách týchto ťažisk osídlenia, asi 27% v jadrách a jadrových územiach a asi 35% v jadrách, jadrových územiach a prímestskom pásme. Vo vymedzených ťažiskách osídlenia prvej úrovne žije celkom asi 50% obyvateľov Slovenska.

Ťažiská osídlenia prvej úrovne

V rámci ťažísk prvej úrovne možno na základe ich diferencií a špecifík rozlíšiť niekoľko skupín aglomerácií.

Samostatnú skupinu tvorí

- bratislavsko – trnavské ťažisko osídlenia, ktoré je na slovenské pomery v súčasnosti najrozvinutejšou aglomeráciou.

Do druhej skupiny je zaradené

- košicko – prešovské ťažisko osídlenia, ktoré je tak isto tvorené intenzívnymi aglomeračnými väzbami sídiel medzi dvoma jadrami tvorenými druhými najväčšími mestami Slovenska, pričom však svojou veľkosťou a ďalšími rozvojovými možnosťami nedosiahne intenzitu a veľkosť bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia.

Tretiu skupinu tvoria ťažiská osídlenia (v abecednom poradí)

- banskobystricko – zvolenské a
- žilinsko – martinské,

ktoré sú vytvorené okolo bipolárnych jadier, ktoré predstavujú centrá osídlenia najvyššieho významu.

Štvrtá skupina je tvorená (v abecednom poradí)

- nitrianskym ťažiskom osídlenia a
- trenčianskym ťažiskom osídlenia.

Jedná sa o aglomerácie s monocentrickým výrazným jadrom, v zázemí ktorých sú stredne veľké a menšie mestá.

Špecifické postavenie má nitrianske ťažisko osídlenia, pri ktorom sa prejavujú pri značnej časti jeho sídiel, a to aj pri jadrovom meste, silné aglomeračné tendencie v smere na Bratislavu, čo dáva predpoklad, že v dohľadnom čase je možné hovoriť o

- bratislavsko – trnavsko – nitrianskom ťažisku osídlenia.

Ťažiská osídlenia druhej úrovne

V druhej úrovni sú zaradené ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené okolo stredne veľkých miest (v zásade okolo centier druhej skupiny – vid'. kapitolu Centrá osídlenia), pri ktorých sa v menšej miere prejavujú aglomeračné väzby medzi centrami a voči okolitým obciam prevládajú viac polarizačné (dostredivé) účinky jadier týchto ťažísk osídlenia. Priestory ťažísk osídlenia druhej úrovne sa preto sledovali bez ich vnútorného rozlíšenia. Pre ich priestorové vymedzenie platí podobne poznámka ako u predošlých ťažísk osídlenia – premenlivosť a pružnosť hraníc.

Ťažiskami osídlenia druhej úrovne sú (v abecednom poradí):

- liptovskomikulášsko – ružomersko – dolnokubínske,
- lučenecko – rimavskosobotské,
- michalovsko – vranovsko – humenské,
- novozámocko – komárňanské,
- popradsko – spišskonovoveské,
- považsko-bystricko – púchovské,
- prievdzské.

Ťažiská osídlenia tretej úrovne

Ťažiská osídlenia tretej úrovne sú zložené z dvoch skupín. V prvej skupine ide o ťažiská osídlenia, ktoré sú vytvorené v zásade na základe dostredivých účinkov jadrového mesta, alebo aglomeračných vzťahov medzi malými mestami (spravidla dvojicami) jadrami v menšom rozsahu. Založené sú prevažne na úzko orientovaných pracoviskových vzťahoch z predchádzajúceho vývoja. Prvú skupinu tvoria (v abecednom poradí):

- bánoveckobebravské a partizánske ťažisko osídlenia,
- bardejovské ťažisko osídlenia,
- levické ťažisko osídlenia,
- rožňavské ťažisko osídlenia,
- topoľčianske ťažisko osídlenia,
- veľkokrtíšske ťažisko osídlenia,
- žiarske ťažisko osídlenia.

K druhej skupine ťažisk osídlenia v tejto úrovni sa radia ťažiská osídlenia menšieho rozsahu, pri ktorých sa prejavuje iba dostredivé pôsobenie centra voči svojmu najbližšiemu okoliu. Sú nimi (v abecednom poradí):

- banskoštiavnické ťažisko osídlenia,
- gelnické ťažisko osídlenia,
- hnúštianske ťažisko osídlenia,
- kráľovskochlmecké ťažisko osídlenia,
- medzilaborecké ťažisko osídlenia,
- myjavské ťažisko osídlenia,
- revúcke ťažisko osídlenia,
- senické ťažisko osídlenia,
- skalicko – holíčske ťažisko osídlenia,
- sninské ťažisko osídlenia,
- staroľubovnianske ťažisko osídlenia,
- svidnícko – stropkovské ťažisko osídlenia,
- šahianske ťažisko osídlenia,
- štúrovské ťažisko osídlenia,
- tornalianske ťažisko osídlenia,
- trebišovské ťažisko osídlenia,
- tvrdošínsko – námestovské ťažisko osídlenia,
- veľkokapušíanske ťažisko osídlenia.

Na základe vymedzenia aj ostatných ťažisk osídlenia sa dá konštatovať, že v ťažiskách osídlenia druhej úrovne žije asi 16% všetkých obyvateľov Slovenska a v ťažiskách osídlenia tretej úrovne asi 12%.

Mimo vymedzených ťažisk osídlenia všetkých úrovní žije asi 23% obyvateľov Slovenska.

Vývojové tendencie a odporúčania

V súlade so skúsenosťami a odporúčaniami, ktoré sú v európskych koncepciách pre priestorový rozvoj je možné vysloviť odporúčania pre rozvoj aglomerácií (ťažiská osídlenia) aj v našich podmienkach. Pri využití aj niektorých zásad z ESDP sa odporúčajú nasledovné prístupy k riešeniu priestorového rozvoja.

- Aby bola aglomerácia akcieschopná a konkurencieschopná a aby mohla prispieť k uspokojovaniu na trhu práce, musí mať jadrové mesto (mestá) dostatočne silný hospodársky potenciál, hospodársku silu presahujúcu hranice vlastného mesta.

Predpokladom pre to je, aby sa v meste nachádzala dostatočne diverzifikovaná ekonomická základňa. Od schopnosti rozvoja miest, závisí aj schopnosť rozvoja vidieka.

- Pre ďalší pozitívny rozvoj ťažísk osídlenia a priľahlého vidieckeho priestoru, je potrebné podporovať diverzifikáciu ekonomickej základne miest. Úspech je možno dosiahnuť využitím miestnych daností a špecifik mesta a jeho zázemia.
- Akcieschopná a konkurencieschopná aglomerácia musí pri svojom rozvoji vychádzať zo zabezpečenia vyššej funkčnej komplexity, čo je možné iba v regionálnom kontexte. Zakladá sa na spolupráci jednotlivých miest medzi sebou a úzkom spolužití mesta a jeho vidieckeho zázemia. Ide o vzájomné porozumenie a hľadanie vzájomného dopĺňania sa o špecifiká a funkčné komponenty v záujme racionálneho a optimálneho využívania lokálnych potenciálov.
- Mestá v záujme získania vyššej atraktivity a zabezpečenia vyššej efektívnosti nebudú v budúcnosti schopné vytvoriť dostatočné podmienky pre potenciálnych záujemcov iba v rámci svojho teritória a v rámci svojich teritoriálnych možností. Znamená to, že mestá, medzi sebou sa musia naučiť žiť v tzv. kooperatívnej konkurencii a v spoločnom záujme vedieť pritiahnúť kapitálové zdroje a investície. Musia ponúknuť spoločnú vyššiu funkčnú komplexitu, z ktorej budú nakoniec všetci účastníci profitovať spoločne. V regiónoch kde sa nevytvoria širšie koncipované rozvojové zámery a podmienky, chýbajúce nadmiestne a nadregionálne sieťové štruktúry budú viesť k znižovaniu lokálnej a regionálnej konkurencieschopnosti.
- Využitie lokálnych daností je predpokladom pre vytvorenie atraktívnej a neopakovateľnej ponuky pre rozvoj aktivít v meste a aglomerácii. Medzi takéto základné predpoklady patrí využitie lokálnych kultúrnych a prírodných hodnôt a daností spôsobom eliminujúcim alebo zmiernujúcim nepriaznivé vplyvy na ne. Má to dva efekty. Zvyšuje sa potenciál daného priestoru a vytvárajú sa predpoklady aktívnej ochrany kultúrnych a krajinárskych hodnôt danej lokality.
- Optimálna dostupnosť je podmienkou a predpokladom zvýšenia potenciálu mesta – aglomerácie – ťažiska osídlenia. Rovnako dôležité je súčasne s tým zabezpečiť aj optimálnu a bezkolíznu „vnútornú“ dostupnosť (rýchle a kvalitné prostriedky hromadnej dopravy v rámci miest a regiónov) a vybavenosť ostatnou technickou, obslužnou a sociálnou infraštruktúrou.
- Organizačné predpoklady – decentralizácia verejnej správy je podmienkou optimálneho využitia vnútorných zdrojov regiónov. Pri absencii riadiacich a rozvojových kompetencií jednotlivých regionálnych celkov prichádza k strate funkčnosti čiastkových území, čo vedie k nevyužívaniu lokálnych daností vhodným a optimálnym spôsobom a ich úplnému obchádzaniu.

Popri týchto všeobecných princípoch rozvoja miest a ich ťažísk osídlenia ako impulzných faktorov územného rozvoja pre konkrétne ťažiská osídlenia sa odporúča nasledovné:

Vychádzajúc zo súčasných trendov v demografickom vývoji, vývoji hospodárskych a spoločenských podmienok, ako aj v rozvoji jednotlivých sektorov a odvetví, neočakáva sa na Slovensku vo výhľadovom období koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 radikálny kvantitatívny nárast jednotlivých miest a ťažísk osídlenia tak, ako to bolo na Slovensku v 70–tich a 80–tich rokoch minulého storočia. V ďalšom vývoji sa navrhuje orientovať sa na kvalitatívny rast miest a aglomerácií.

Pre zvýšenie konkurencieschopnosti celého sídelného systému sa odporúča v dlhodobejšej perspektíve orientovať vzájomné sídelné väzby v smere vytvorenia kompaktnej sieťovej sídelnej sústavy a to napriek existujúcim prírodným prekážkam a morfológickým bariéram.

Na východnom Slovensku formovať košicko – prešovské ťažisko osídlenia tak, aby malo svoje dominantné postavenie aj v medzinárodnom meradle. Toto ťažisko osídlenia spolu s michalovsko – vranovsko – humenským ťažiskom osídlenia majú vysoký predpoklad stať sa prirodzeným sídelným centrom celého karpatského euroregiónu. Navrhuje sa využiť všetky danosti a prednosti, ktoré toto územie voči ostatným okolitým krajinám má. V jej ďalšom rozvoji treba podporovať zvyšovanie celkovej hospodárskej úrovne a dobudovanie veľkoryso založenej a prakticky vybudovanej dopravnej infraštruktúry. Na jej základe je možné ponúknuť celému okoliu aj v susediacich krajinách využitie už vybudovanej dopravnej infraštruktúry smerom na východné trhy. Za zhodnotenie stojí aj námet smerovať diaľnicu na maďarskej strane od Miškovca nie na maďarsko – ukrajinskú hranicu, ale prepojiť ju na slovenský komunikačný systém, aby sa využili prednosti už vybudovaných dopravných zariadení, pokračujúcich horských priechodov a pod., čím by sa posilnil aj navrhovaný severo – južný medzinárodný ťah od Pobaltských štátov v smere na Balkán. Ponuka využitia dopravnej infraštruktúry a jej zariadení v tomto východoslovenskom priestore pre širšie medzinárodné uplatnenie by viedla aj k rozvoju ďalších hospodárskych, skladových, prekládkových a na ne nadväzujúcich aktivít, čo by viedlo k celkovému rozvoju východného Slovenska a k nemu príahlé územia v zahraničí. Predpokladom úspešnosti rozvoja dopravných a hospodárskych aktivít v tomto priestore je ich tesná väzba a spolupráca s príahlými územiami v zahraničí. Preto sa navrhuje politiku územného a regionálneho rozvoja v tomto priestore odvíjať z medzinárodných súvislostí a spoločných cezhraničných cieľov rozvoja.

V strede Slovenska sa navrhuje vytvorenie sieťovej sústavy medzi ťažiskami osídlenia žilinsko – martinským, banskobystricko – zvolenským a lučenecko – rimavskosobotským. Dáva to predpoklady uplatnenia dvoch faktorov. Zvýšeniu konkurencieschopnosti celého sídelného systému v strede Slovenska v medzinárodných a celoštátnych dimenziách a podpore rozvoja jeho južnej časti. Návrh vychádza z nasledovných predpokladov. Nepredpokladá sa veľký kvantitatívny rast miest a aglomerácií a navyše uvedené ťažiská osídlenia majú také zložité geomorfologické podmienky, že nadmierne zvyšovanie koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v týchto lokalitách by mohlo viesť k narúšaniu kvality životného prostredia. Malo by to následne negatívne účinky na ďalší rozvoj a hlavne, by to potláčalo prednosti a špecifiká týchto priestorov.

Vytvorenie siete ťažísk osídlenia v strede Slovenska je možné na základe viacerých impulzov. Vzájomná spolupráca môže byť napr. na báze spolupráce univerzít (každé mesto má svoju univerzitu, ktorých spolupráca pri uvažovaných reformách v školstve je možná a pre budúcnosť progresívna s tým, že by sa univerzitné pracoviská mohli a mali rozvinúť aj na juhu Slovenska – napr. v Lučenci), na báze kultúrnych a historických daností (každé mesto má svoje kultúrne pozadie – divadlá a pod. ako aj jedinečné historické danosti, ktoré pri vzájomnom sklbení zvyšujú ponukový potenciál v celoštátnom, ale najmä medzinárodnom meradle), na báze prírodných a rekreačných daností a pod. Vytvorenie siete miest a ťažísk osídlenia v danom priestore poskytuje na relatívne malom území takú obrovskú varietu vzdelanostných, kultúrnych, historických, geomorfologických a prírodných špecifik vnútrozemia Európy, ktorá môže v celoštátnom meradle, ale predovšetkým v smere na zahraničie ponúknuť ojedinelé danosti a možnosti. Takáto sieť miest a ťažísk osídlenia je schopná následne aj konkurovať už vytvoreným európskym aglomeráciám – katovickej a budapeštianskej, práve svojou jedinečnou a špecifickou ponukou v celoeurópskom meradle.

Z hľadiska budúceho rozvoja je v súčasnosti zdanlivo najmenej problémová situácia pri ťažiskách osídlenia v západnej časti Slovenska. Ich územie je najbližšie k štátom

Európskej únie. V súčasnosti je v týchto územiach najvyšší podiel vstupu zahraničného kapitálu a pod. Napriek týmto danostiam je však v záujme rozvoja celého územia Slovenska potrebné venovať aj tomuto priestoru adekvátnu pozornosť. Táto by sa mala orientovať predovšetkým na dobudovanie dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry, čo umožní lepšie napojenie aj ostatného územia Slovenska na štáty Európskej únie. V záujme celého Slovenska by malo byť využit' najmä polohový, ako aj ľudský a prírodný potenciál západnej časti Slovenska spôsobom, ktorý bude v prospech celého štátu. Predovšetkým územie bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia by sa malo stať tzv. gateway pre celé územie štátu ako aj pre ďalšie územia na východ od republiky. K vytvoreniu tohto zámeru je potrebná náležitá podpora v záujme zvýšenia konkurencieschopnosti voči podobným ambíciám v príslušných územiach v Českej a najmä Maďarskej republike. Cezhraničná spolupráca v záujme posilnenia potenciálu tohto územia je samozrejímavá.

1.3.3. Rozvojové osi

Východisková situácia

Rozvojové osi sú súčasťou tvorby vyváženej hierarchizovanej sídelnej štruktúry. Podporujú sídelné väzby medzi obcami a rovnovážny sídelný rozvoj vrátane rozvoja vidieka. Vytvárajú podmienky pre dostupnosť k infraštruktúram, zachovanie a rozvoj prírodného a kultúrneho dedičstva a zabezpečujú požiadavky ktoré sú na sídelnú štruktúru kladené z hľadiska ekonomických, sociálnych a environmentálnych súvislostí.. Rozvojové osi tak efektívne plnia požiadavky trvalej udržateľnosti a vytvárania zdravého a environmentálne vhodného obytného i pracovného prostredia.

Rozvojové osi sa na Slovensku rozvíjajú v uzlovo–pásovom sídelnom systéme, ktorého osnovu tvoria centrá osídlenia a dopravno – komunikačné systémy spájajúce jednotlivé centrá. Hierarchia a dôležitosť rozvojovej osi závisí od:

- úrovne centier medzi ktorými os leží a ktoré prepája,
- významu verejného dopravného vybavenia, pozdĺž ktorého os leží,
- významu verejného technického vybavenia,
- hustoty sídiel na rozvojovej osi,
- počtu a hustoty obyvateľov v obciach prepojených rozvojovou osou.

Návrhové odporúčania

Navrhované vymedzenie a stanovenie hierarchie rozvojových osí sa vykonalo na základe týchto kritérií:

- rozvojová os prvého stupňa
  - prepája centrá osídlenia prvej skupiny a ťažiská osídlenia prvej úrovne v štáte a porovnateľné centrá mimo hraníc krajiny, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železnicu rýchlostného typu,
- rozvojová os druhého stupňa
  - prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne s centrami osídlenia prvej skupiny a ťažiskami osídlenia prvej úrovne, resp. prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne medzi sebou, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železnicu nadregionálneho významu, alebo jednu rýchlostnú cestu,
- rozvojová os tretieho stupňa
  - prepája stredné centrá a ťažiská osídlenia tretej úrovne navzájom ako aj ostatné vyhodnocované centrá osídlenia s ostatnými centrami osídlenia druhej skupiny.

Na základe komplexného vyhodnotenia rozvoja sídelnej štruktúry, odporúča sa prednostne podporovať územný rozvoj v smere týchto osí:

Rozvojové osi prvého stupňa:

- povážská rozvojová os: Bratislava – Trnava – Trenčín – Žilina,
- žilinsko – podtatranská rozvojová os: Žilina — Martin – Poprad – Prešov,
- žilinsko – kysucká rozvojová os: Žilina – Čadca – hranice s ČR,
- košicko – prešovská rozvojová os: Prešov – Košice – Čaňa – hranice MR,
- nitriansko – pohronská rozvojová os: Trnava – Nitra – Žiar nad Hronom – Zvolen,
- zvolensko – turčianska rozvojová os: Zvolen – Banská Bystrica – Turčianske Teplice – Martin (návrh v úseku Banská Bystrica – Martin),
- zvolensko – juhoslovenská rozvojová os: Zvolen – Lučenec (odbočka na Salgótarján) – Rimavská Sobota – Rožňava – Košice,
- východoslovenská rozvojová os: Košice – Sečovce – Michalovce – Sobrance – hranice UR (návrh vo výhľade),
- záhorská rozvojová os: Bratislava – Malacky – Kúty – hranica ČR.

Rozvojové osi druhého stupňa:

- žitnoostrovská rozvojová os: Bratislava – Dunajská Streda – Komárno,
- ponitrianska rozvojová os: Trenčín – Bánovce nad Bebravou – Topoľčany – Nitra – Nové Zámky – Komárno,
- hornonitrianska rozvojová os: Topoľčany/Bánovce nad Bebravou – Partizánske – Prievidza – Handlová – Žiar nad Hronom
- pohronská rozvojová os: Tlmače – Levice – Želiezovce – Štúrovo,
- juhoslovenská rozvojová os: Nové Zámky – Želiezovce – Šahy – Veľký Krtíš – Lučenec (návrh vo výhľade),
- novohradská rozvojová os: Lučenec – Filákov – MR,
- liptovsko – oravská rozvojová os: Ružomberok – Dolný Kubín – Trstená – hranice – PR,
- hornopohronská rozvojová os: Banská Bystrica – Brezno – Telgárt,
- šarišská rozvojová os: Prešov – Bardejov,
- prešovsko – svídnická rozvojová os: Prešov – Svidník – hranice PR,
- prešovsko – michalovská rozvojová os: Prešov – Hanušovce nad Topľou – Vranov nad Topľou – Strážske s odbočkou na Michalovce / Humenné,
- vihorlatská rozvojová os: Humenné – Snina – hranice UR (návrh vo výhľade).

Rozvojové osi tretieho stupňa:

- záhorská – trnavská rozvojová os: Skalica–Holič – Senica – Trnava,
- dolnomoravská rozvojová os: Kúty – Skalica – Holič,
- malokarpatská rozvojová os: Modra – Smolenice – Chtelnica – Nové Mesto nad Váhom,
- rozvojová os: Piešťany – Topoľčany (návrh vo výhľade),
- myjavská rozvojová os: Senica – Myjava – Stará Turá – Nové Mesto nad Váhom,
- podunajská rozvojová os: Senec – Galanta – Nové Zámky,
- dudvážsko – dunajská rozvojová os: Galanta – Dunajská Streda – Veľký Meder – Komárno – Štúrovo,
- kremnicko – turčianska rozvojová os: Žiar nad Hronom – Kremnica – Turčianske Teplice,
- kysucká rozvojová os: Čadca – Turzovka – Makov,
- kysucko – oravská rozvojová os: Krásno nad Kysucou – Nová Bystrica – Námestovo – Oravská Polhora (návrh vo výhľade),

- žilinská rozvojová os: Žilina – Varín – Terchová,
- ražecská rozvojová os: Žilina – Ražec,
- kežmarsko – ľubovnianska rozvojová os: Poprad – Kežmarok – Stará Ľubovňa – Spišská Stará Ves,
- sabinovská rozvojová os: Prešov – Sabinov – Lipany – Plaveč,
- ľubovniansko – bardejovská rozvojová os: Stará Ľubovňa – Bardejov,
- ondavská rozvojová os: Bardejov – Svidník – Stropkov,
- laborecká rozvojová os: Stropkov – Medzilaborece – PR/Humenné,
- hornádska rozvojová os: Spišský Štvrtok – Spišská Nová Ves – Spišský Štvrtok – Krompachy – Košice,
- zemplínska rozvojová os: Košice – Slovenské Nové Mesto – Kráľovský Chlmec – Čierna nad Tisou,
- vranovsko-trebišovská rozvojová os: Vranov nad Topľou – Sečovce – Trebišov,
- horehronská rozvojová os: Telgárt – Vernár – Poprad,
- rožňavská rozvojová os: Rožňava – Dobšiná – Vernár,
- muráňská rozvojová os: hranice MR – Tornaľa – Revúca – Tisovec,
- rimavická rozvojová os: Rimavská Sobota – Hnúšťa – Tisovec – Brezno,
- cerovská rozvojová os: Filákov – Rimavská Seč – hranice MR,
- krupinská rozvojová os: Zvolen – Krupina – Šahy – hranica MR.

1.3.4. Vidiecke osídlenie, mestá a vidiek

Vývoj vidieckeho osídlenia v poslednom období

Vidiecky priestor je pre potreby hodnotenia v Konceptii územného rozvoja Slovenska 2001 vymedzený územiaми obcí, ktoré nie sú podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení vyhlásené za mestá a ktorých počet obyvateľov je menší ako 5 000 (z počtu 136 miest 21 miest nedosahuje počet 5 000 obyvateľov). Ide tak o 2 733 obcí v SR k 31.12.1998 z celkového počtu 2 878 obcí. V obciach s počtom obyvateľov do 500 žilo 6,15% obyvateľov Slovenska a v obciach s počtom obyvateľov do 1000 žilo 16,23% obyvateľov Slovenska.

V roku 1991 žilo na vidieku 43,0% z celkového počtu obyvateľov SR, v roku 2000 žilo na vidieku 42,2%. Počet obyvateľov vidieka na Slovensku sa v rokoch 1991–2000 zvýšil o 27 042 osôb (index rastu 101,2). Priemerná hustota obyvateľov na Slovensku je 109,6 obyv./km², na vidieku 55,2 obyv./km² a v mestách je priemerná hustota 400,6 obyv./km². Vo všeobecnosti možno konštatovať, že veková skladba obyvateľstva je veľmi priaznivá v mestách a nepriaznivá na vidieku. Ku koncu roku 1998 mal napr. index vitality v celej SR hodnotu 115, pričom v mestách mal hodnotu 133 a na vidieku iba 97.

Z hľadiska štruktúry pracovných príležitostí vo vidieckom území Slovenska vo väčšine okresov má prevahu primárny sektor. Viac ako 14% okresov má čiste poľnohospodársky charakter vidieka, 17% okresov má poľnohospodársko – výrobný charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora, 10% okresov má výrobný – poľnohospodársky charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora a takmer 9% okresov má poľnohospodársko – obslužný charakter vidieka s nepatrným podielom sekundárneho sektora. Výrobný charakter vidieka má takmer 9% okresov a výrobný – obslužný charakter vidieka s nepatrným podielom primárneho sektora má 11% okresov.

Návrhové odporúčania

Politika rozvoja vidieka nie je totožná s politikou rozvoja poľnohospodárstva, avšak podpora konkurencieschopného poľnohospodárstva založeného na princípoch trvalej udržateľnosti je jej nevyhnutnou súčasťou. Budúcnosť vidieckeho priestoru bude vo všeobecnosti závisieť od reštrukturalizácie a od možností získať/vytvoriť pre obyvateľstvo na vidieku pracovné príležitosti mimo agrárneho sektoru. Vláda SR schválila nariadenie o rozvojových programoch poľnohospodárstva a vidieka, kde sú vyčlenené územia určené na podporu rozvoja vidieka a období do konca roku 2006.

Rôzna poloha a stav vo vidieckych priestoroch si vyžaduje rôznu konkrétnu územnoplánovaciu a regionálneplánovaciu politiku. Pri voľbe konkrétnej politiky je potrebné zohľadniť, popri štruktúre zamestnanosti obyvateľov vidieckeho priestoru, aj jeho polohu v sídelnom systéme. Z pohľadu územnoplánovacej a regionálneplánovacej politiky možno, popri štruktúre ekonomickej základne vidieckeho priestoru, rozlíšiť priestorové druhy vidieckeho priestoru, ktoré sú rozlíšiteľné na základe:

- vzťahu mesta a jeho vidieckeho zázemia (dominantnosti mesta ako sídelného centra),
- charakteru osídlenia vidieckeho priestoru (veľkosť a hustota vidieckych obcí),
- polohy voči vyšším sídelným zoskupeniam (vidiecky priestor ako súčasť sídelných štruktúr).

Vo vzťahu urbánnych a rurálnych území je nové partnerstvo, založené na novom vzťahu, kde je zdôraznená a povýšená koncepcia integrácie mesta a vidieka vo funkčných vzťahoch – dualizmus mesta a jeho zázemia, základným rozvojovým predpokladom vidieckych území, ako aj plnohodnotného rozvoja miest. V partnerstve mesta a vidieka pre rozvoj rurálnych území sa odporúčajú tri politiky:

- akcelerácia reštrukturalizácie poľnohospodárstva a diverzifikácia ekonomiky,
- zhodnotenie prírodných a kultúrnych daností,
- rozvoji ekonomiky malých a stredných miest.

Dediny by sa mali medzi sebou, ale najmä spolu aj s mestami, ktoré tvoria ich prirodzené sídelné centrá, spájať do rozvojových aliancií. Vzájomná kooperácia medzi vidieckymi sídlami a mestami, vzájomné prepojenie medzi mestom a vidiekom predstavuje nový a v budúcnosti bezpodmienečný predpoklad pre rozvoj vidieckeho priestoru.

Rozvoj vidieka v budúcnosti sa nemôže obísť bez využitia moderných informačných technológií. Ich uplatnenie treba vidieť nie len vo vytváraní nepoľnohospodárskych pracovných príležitostí vo vidieckom priestore, ale predovšetkým v samotnej organizácii fungovania poľnohospodárskych činností, ich koordinácii na regionálnej a celoštátnej úrovni a pod. Za tým účelom je žiaduce vytvoriť a zabezpečiť adekvátne profesijné vzdelávanie a doškoľovanie obyvateľstva žijúceho vo vidieckych priestoroch.

Na dedinách sa v období socializmu vytvárali veľké zariadenia pre rastlinnú, ale najmä živočíšnu výrobu. Bývanie bolo aj na malých dedinách budované predovšetkým ako čisté obytné prostredie bez poľnohospodárskych výrobných zariadení a priestorov. Tento stav spôsobuje v privatizácii poľnohospodárskej výroby a najmä pre „malé“ podnikanie (vytváranie malých rodinných fariem) v poľnohospodárstve značné problémy.

Z pohľadu územnoplánovacieho, architektonického a krajinárskeho charakteru jednotlivých priestorov a vidieckych obcí je žiaduce vychádzať a zachovávať pôvodný špecifický ráz vidieckeho priestoru, čo znamená vychádzať z pôvodného

charakteru zástavby a vyvinutého charakteru okolitej krajiny. Pre udržanie identity prostredia sa žiada zachovať historicky utváraný typ zástavby obcí (hromadný, cestný, potočný, vretenovitý, a pod. typ zástavby), nadviazanie na tradičné tvaroslovie ľudovej architektúry a zohľadnenie národopisných špecifik v jednotlivých regiónoch.

Vo výstavbe technickej infraštruktúry je vo vidieckych priestoroch predovšetkým potrebné sledovať zabezpečenie ich dobrej dostupnosti k sídelným centráram, budovanie systémov distribúcie pitnej vody, budovanie systémov odkanalizovania s adekvátnymi čistiarnami odpadových vôd, budovanie systémov odstraňovania komunálneho odpadu.

1.4. Kultúrne dedičstvo

Kultúrne dedičstvo tvoria historické a kultúrne hodnoty vytvorené predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Sú to veci hmotnej i nehmotnej povahy, hnutelné i nehnuteľné veci a predmety, jednotlivé objekty, ucelené súbory a komplexy. V územnom rozvoji Slovenska jeho hmotnú časť reprezentuje historická urbanistická, architektonická a stavebná štruktúra v nadväznosti na historické krajinné štruktúry s rôznym stupňom kultúrno – historického potenciálu ďalej archívne dokumenty, knižničné fondy, diela písomníctva, kinematografie, scénografie, televízna a audiovizuálna tvorba, diela výtvarného a úžitkového umenia, zbierky múzeí a galérií apod.

Hmotná časť kultúrneho dedičstva Slovenska sa na základe takto vymedzených pojmov špecifikuje a priestorovo identifikuje v území ako:

- Kultúrno – historické štruktúry chránené v zmysle zákona SNR č. 27/1987 Zb. o pamiatkovej starostlivosti t.j. chránené územia – pamiatkové rezervácie (PR), pamiatkové zóny (PZ) a ochranné pásma (OP), chránené súbory a solitéry nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok (NKP), ako najvýznamnejšej časti pamiatkového fondu a ostatné kultúrne pamiatky (KP), ako výberová kategória hnutelných i nehnuteľných historických vecí vyhlásených za kultúrne pamiatky – nehnuteľné: urbanistické a architektonické pamiatky, pamiatky ľudového staviteľstva, archeologické náleziská a nálezy, technické pamiatky (výroby, dopravy, technického riešenia a vedy), výtvarné pamiatky, pamiatky historickej zelene, pamiatky histórie a hnutelné kultúrne pamiatky, ktoré tvoria zvyčajne súčasť nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Tento výber významných kultúrno–historických hodnôt predstavuje len 40 – 50% kultúrneho dedičstva.
- Ostatné kultúrno – historické štruktúry, ktoré nie sú v zmysle uvedeného zákona chránené, ale sú nositeľmi historicko – kultúrnych hodnôt v území:
  - historické jadrá miest a obcí, vrátane významných častí mimo intravilánov – areály kalvárií, cintorínov, hradov a pod.,
  - rozptýlené osídlenie – osady, lazy, kopanice, štále, majere,
  - doplnujúce a sezónne prvky osídlenia – senníky, budy, hajlochy, stodolišťa,
  - špecifické prvky osídlenia – technické diela a stopy historickej výrobnéj a dopravnej činnosti (baníctvo, hutníctvo, železnice a pod.), prírodné umelé prvky (tajchy, hate, nádrže, aleje a pod.),
  - prvky dotvárajúce historické prostredie – stĺpy, súsošia a ďalšia drobná architektúra (prícestné plastiky a kaplnky, fontány, osvetlenie, studne..)
  - archeologické kultúrne dedičstvo ako nedeliteľná súčasť kultúrneho dedičstva t.j. archeologické náleziská a nálezy zväčša situované pod terénom a zisťované najmä archeologickými výskumami. V území sú

limitujúcim faktorom, pretože na miestach s ich existenciou alebo s predpokladom ich existencie nie je možný akýkoľvek odborné neusmernený zásah do terénu, ktorým by sa likvidovali nálezové možnosti resp. realizácia archeologických výskumov. Znamená to, že v území, kde sú alebo kde sa predpokladá existencia hnutelných i nehnuteľných vecí z jednotlivých etáp historického vývoja Slovenska, je potrebné pred akýmkoľvek zásahom do terénu tento úmysel vopred oznámiť Archeologickému ústavu SAV v Nitre a príslušnému orgánu pamiatkovej starostlivosti,

- kultúrna krajina hodnotená podľa medzinárodne platných kritérií a ktorá sa uplatňuje ako bezprostredné okolie kultúrnych pamiatok a ostatného historického stavebného fondu. Je to najmä územie poznamenané historickou hospodárskou a inou kultivačnou činnosťou napr.: banskou, hutníckou, lesníckou, vodohospodárskou, poľnohospodárskou, ochranárskou či sadovníckou alebo parkovou úpravou a pod. Vždy však v súčinnosti s hmotným dokladom kultúrneho dedičstva, pričom pre naše územie je rozhodujúca väzba nie len na hmotnú časť kultúrneho dedičstva, ale aj na iné historické stopy na i pod terénom a väzba na zachovanú historicko – biologickú hodnotu prírodného prostredia

Kultúrne dedičstvo sa v rozvojových cieľoch Slovenska uplatňuje v jeho hospodárskych, sociálnych a ostatných infraštruktúrach, kde je nutná ich ochrana, zachovanie a využívanie v súlade s ich pamiatkovými a kultúrne – historickými hodnotami, ktoré sú zachované najmä v historickom stavebnom fonde a historickej infraštruktúre nasledovne:

- V oblasti priemyslu a poľnohospodárstva – historické továrne a priemyselné areály, mlyny, majere a ostatné hospodárske stavby....
- V sociálnej oblasti – historické objekty a areály škôl, akadémií, univerzít, kaštieľov, kúrií, meštianskych domov, nemocníc, kúpeľných a liečebných domov....
- V dopravnej a technickej infraštruktúre – v železničnej a cestnej doprave – historické železničné objekty a trate, mosty, viadukty, tunely....
- V infraštruktúre vodného hospodárstva – historické vodné diela – priehrady, nádrže – tajchy, stupy – stavadlá, úpravy brehov riek, historická vodovodná sieť...
- V infraštruktúre energetiky – najmä malé vodné elektrárne (Kremnica), historické stavby a štruktúry v plynárenstve, baníctve či hutníctve...
- V infraštruktúre bankovníctva, poisťovníctva, súdnictva – najmä historické stavby bánk, poisťovní, súdov, sédií, ale aj historické stavby adaptované na tieto účely.

Kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky vrátane chránených území má svoje nezastupiteľné miesto aj v oblasti cestovného ruchu a kultúry. V cestovnom ruchu tvoria a musia tvoriť súčasť jeho rozvojových zámerov a materiálno technickej základne. V infraštruktúre kultúry je kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky jej nosným a základným prvkom, ktorá sa uplatňuje v sieti kultúrnych zariadení a podujatí. Významný podiel v štruktúre kultúrneho dedičstva má systém galérií, múzeí a knižníc, ktorých komplex okrem ich objektov a reálov tvorí aj galerijný a muzeálny zbierkový fond spolu s historickými knižničnými dokumentmi a fondmi.

Pri rozvoji územia Slovenska je potrebné rovnocenne posudzovať význam a hodnoty jeho kultúrne – historického potenciálu a zachovaných častí v nadväznosti na všetky zámery v národnom hospodárstve. Jeho využívanie je nutné realizovať v súlade s medzinárodne platnými dohovormi a zásadami, pričom hlavným kritériom je zachovanie integrity, autenticity a originálu prvkov kultúrneho dedičstva.

Pri rozvoji územia Slovenska základným cieľom pri zachovávaní kultúrneho

dedičstva je trvalé a dôsledné zabezpečenie starostlivosti o kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky. Zlepšovanie najmä jeho stavebno – technického stavu s pravidelnou údržbou, obnovou a reštaurovaním. Zabezpečovanie financovania majiteľmi s vysokým podielom štátu je podmienkou jeho kvalitného a optimálneho využívania a prezentácie.

Pri rozvojových zámeroch v území je potrebné prioritne sa zamerať na:

- a) sídla s nehnuteľnými kultúrnymi pamiatkami, ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stavebno – technickom stave a s pamiatkovými objektmi i súbormi, v ktorých sa nachádzajú hnutel'né pamiatky v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stave,
- b) sídla s nevyužitým fondom nehnuteľných kultúrnych pamiatok, ktoré vlastníci ponúkajú na predaj a prenájom,
- c) sídla, kde sa nachádzajú nehnuteľné kultúrne pamiatky, ktorých obnova dlhodobo stagnuje a trvá viac ako 5 rokov.

Zanedbávaním starostlivosti o kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky sa strácajú nenahraditeľné hodnoty a základ bohatstva národa, narušuje sa kontinuita a integrita vývoja spoločnosti a priestoru jej existencie. Sme povinní kultúrne dedičstvo a kultúrne pamiatky zachovať a odovzdať nasledujúcim generáciám v čo najlepšom stave a rozsahu bez straty hodnoty originálu, autenticity a integrity.

1.5. Rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr a ich predpokladané vplyvy na životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj

1.5.1. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike

Pred návrhom riešenia Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa vykonali analytické práce, ktoré z globálneho hľadiska posúdili trvalo udržateľný územný rozvoj na celoštátnej úrovni v sociálnej, ekonomickej, environmentálnej a kultúrno – historickej oblasti. Za hlavné kritériá sa použili javy charakterizujúce územný rozvoj sídelných štruktúr trvalo udržateľného rozvoja na celoštátnej úrovni nasledovne:

Sociálna oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
územné rozloženie miery nezamestnanosti	okresy s mierou nezamestnanosti nad 20%	územnoplánovacie opatrenia sú totožné ako pri riešení znižovania regionálnych disparít
územné rozloženie populačného rastu	okresy so stabilizovaným, stabilizovaným rastúcim a progresívnym indexom vitality – východné a časť severného Slovenska, ako demograficky progresívne oblasti a územia so stagnujúcim a regresívnym indexom vitality – západné a stredné Slovensko, ako demograficky stagnujúce a regresné oblasti	demograficky progresívne oblasti Slovenska sú súčasne aj oblasti so slabou ekonomickou úrovňou a nižšou vzdelanostnou úrovňou a pre ne platia opatrenia ako pri uvedených kritériách; v demograficky stagnujúcich a regresných oblastiach je potrebné v územnom rozvoji uvažovať s vyššou mierou koncentrovanej – dekoncentrácie
územné rozloženie vzdelanostných skupín obyvateľstva	okresy pod 10% podielu obyvateľov s vysokoškolským, resp. pod 20% so stredoškolským vzdelaním – v podstate ide predovšetkým o oblasti Slovenska, ktoré sú s najväčšími disparitami a najväčšou mierou nezamestnanosti	podporovať tvorbu centier ako stredísk zabezpečujúcich adekvátne vzdelanie; v strednej časti južného Slovenska je žiaduce podporovať vytvorenie centra, ktoré bude nositeľom aj vyššieho vzdelanostného školstva; obzvláštnu pozornosť treba venovať centráм vo vidieckych oblastiach, ktoré by mali zabezpečovať adekvátne stredoškolské vzdelanie

Environmentálna oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
spôsob využívania krajiny; územia s prednostnou ochranou prírody	environmentálne senzitivne územia; územia s veľkoplošnými chránenými územiami	sídlný rozvoj podmieniť geomorfologickým a prírodným podmienkam; v oblasti hornatých a kotlinových morfologických podmienkach (predovšetkým stredné Slovensko) územný rozvoj podporovať v smere disociovaného systému osídlenia a zabrániť živelnej koncentrácii miest, ktorá môže ohroziť únosnosť krajinného prostredia; obzvlášť venovať pozornosť územiam so zvýšenou ochranou prírody, kde územný rozvoj podmieniť podmienkam ochrany
územia s prednostným využívaním pre poľnohospodársku výrobu	okresy južného Slovenska, obzvlášť Žitného ostrova a Východoslovenskej nížiny	rozvoj osídlenia formovať v smere vytvárania sídelných sietí, čo síce vyvolá potrebu nových výkonných komunikačných prepojení, avšak podporí rozvoj sídiel v smere intenzívneho využívania intravilánov a ich celkový hospodársky rast
ochrana veľkoobjemových zásobníkov pitnej vody	územia chránených vodohospodárskych oblastí, pásma hygienickej ochrany zdrojov pitných vôd	územný rozvoj usmerňovať tak, aby nevznikali nadmerné koncentrácie aktivít a podľa možností neboli pretínané komunikáciami s tranzitnou nákladnou dopravou

Ekonomická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
úroveň hrubého domáceho produktu	kraje s HDP pod 75% z priemeru krajín EÚ a predovšetkým kraje vymedzené Národným plánom regionálneho rozvoja ako prioritného regiónu	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a vytváranie rovnomernej siete centier a ťažísk osídlenia
regionálne disparity v ekonomickej úrovni regiónov	stagnujúce a depresné regióny – územie južného, východného a časť severného Slovenska	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a sídelných centier, ktoré by mali zabezpečiť potrebnú funkčnú komplexitu celého regionálneho celku a mali by plniť funkciu rozvojových pólů saturujúcich požiadavky aj v ich zázemí, čo môže znamenať aj zvyšovanie koncentrácie aktivít a obyvateľov do rozvojových centier
rozloženie priemyselnej základne		

Kultúrno – historická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
kultúrne hodnoty územia a urbanisticko – krajinárske komplexy	územia so sídlami s pôvodnou urbanistickou a architektonickou štruktúrou a krajinársky najcennejšie priestory	pôvodné územia podľa možnosti nenarúšať pretínaním nadradenej technickej a dopravnej infraštruktúry; územia vhodne napájať na regionálne centrá v záujme stabilizovania obyvateľstva v týchto priestoroch

1.6. Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr v regiónoch

Región Bratislavského kraja a Trnavského kraja

Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr Bratislavského a Trnavského kraja sú vzájomne podmienené existenciou a ďalším rozvojom bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia, ktoré predstavuje najväčšiu a najrozvinutejšiu aglomeráciu na Slovensku.

Základná kostra rozvoja sídelnej štruktúry regiónu Bratislavského a Trnavského kraja je tvorená v radiálno okružnom systéme. V smere radiál sa odporúča vytváranie rozvojových pólů mesta Bratislava a terciárnych regionálnych rozvojových pólů, tvorených mestami Malacky, Pezinok – Modra, Senec a Šamorín. Sekundárne je potrebné tieto centrá prepojiť adekvátnym okružným komunikačným systémom. V Trnavskom kraji sa v rámci celej aglomerácie vytvorili relatívne autonómne sídelné ťažiská nižšieho významu a to medzi mestami Trnava–Hlohovec–Piešťany, Galanta–

Sereď–Šaľa (ktorá leží na území Nitrianskeho kraja), na Záhorí medzi mestami Skalicou a Holíčom. Nosnou kostrou územného rozvoja Trnavského kraja je os v smere od Dunajskej Stredy, resp. Medveďova a Veľkého Medera cez Galantu, Sereď a Trnavu smerom na Senicu, Holíč – Skalicu.

V ďalšom územnom rozvoji treba počítať s rozrastaním sa bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia v smere Pomoravia až po hranice s ČR, v považskom smere po Piešťany, v podunajskom smere po Veľký Meder a v smere seneckom až po nitrianske ťažisko osídlenia, ktoré už v súčasnosti vykazuje silné väzby na mesto Bratislavu s perspektívou stabilizovania bratislavsko – trnavsko – nitrianskeho ťažiska osídlenia.

Územný rozvoj regiónu Bratislavského a Trnavského kraja by mal v dôsledku svojej prihraničnej polohy v ďalšom vývoji, okrem všeobecných požiadaviek na kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj, podporovať predovšetkým rozširovanie cezhraničných podnikateľských aktivít, čo znamená vytvárať územné predpoklady pre:

- rozvoj hospodárskych aktivít,
- vytváranie nových hraničných priechodov,
- dobudovanie nadradenej dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry v súlade so zámermi medzinárodných multimodálnych a doplnkových koridorov,
- rozvoj systémov kombinovanej dopravy a pod.

Územný rozvoj regiónu bude v jeho južnej časti ovplyvňovaný územnou ochranou podzemných zdrojov vôd a najkvalitnejšími poľnohospodárskymi pôdami. Tieto prírodné danosti je žiaduce v optimálnej miere zapojiť do rozvoja nielen regiónu, ale aj ďalších priestorov Slovenska.

Región Nitrianskeho kraja

Sídelná štruktúra Nitrianskeho kraja je charakteristická relatívne rovnomerným osídlením, ktoré je rozlíšiteľné v jeho severnej časti nitrianskym ťažiskom osídlenia najvyššej úrovne a v južnej časti novozámocko – komárňanským ťažiskom osídlenia. V rámci celého regiónu sú relatívne rovnomerne rozmiestnené stredne veľké mestá, ktoré sú terciárnymi centrami. Popri najväčšom meste Nitra sú to centrá Topoľčany, Nové Zámky, Komárno, Zlaté Moravce, Levice, Štúrovo, Želiezovce, Šaľa a Šahy.

Popri uvedených centrách sú na území kraja zreteľné sídelné rozvojové osi, ktoré sa rozvinuli na základe historických koridorov pozdĺž vodných tokov. Podporou rozvojových osí sa vytvorí základná koncepčná sídelná a komunikačná kostra osídlenia kraja so sídelnými uzlami v Nitre, Topoľčanoch, Nových Zámkoch, Leviciach Želiezovciach, Komárne, Štúrove a Šahách.

Nosnou sídelnou osou Nitrianskeho kraja by mala byť ponitrianska sídelná rozvojová os (Topoľčany, Nitra, Nové Zámky, Komárno), ktorá by mala byť posilnená aj komunikačným prepojením z považského multimodálneho koridoru.

Región Nitrianskeho kraja by mal v ďalšom vývoji územného rozvoja predovšetkým využívať jeho vhodné polohové faktory a prírodné danosti, čo znamená predovšetkým vytvárať územné predpoklady pre:

- budovanie nadradených dopravných cestných (v severo–južnom a východo–západnom smerovaní) a železničných systémov v prepojení na medzinárodné dopravné systémy,
- vytváranie kvalitatívne nových hraničných priechodov cez rieku Dunaj, s čím je spojené aj budovanie cezhraničných sídelných zoskupení v oblasti Komárna a Štúrova,
- rozvoj vodnej dopravy (Dunaj, Váh) a z toho vyplývajúce sídelné a hospodárske

rozvojové impulzy.

V súvislosti s tým, že predovšetkým južná časť regiónu Nitrianskeho kraja leží na území s najlepšou poľnohospodárskou pôdou, je žiaduce pri rozvoji osídlenia rešpektovať túto danosť a ďalší rozvoj osídlenia usmerňovať intenzívnym využívaním existujúcich intravilánov a podporovať „bodový“ systém osídlenia vzájomne prepojený adekvátnou komunikačnou infraštruktúrou.

V ďalšom rozvoji sa odporúča rozvoj osídlenia, a s tým súvisiacich všetkých adekvátnych hospodárskych a sociálnych aktivít, podporovať popri hlavných rozvojových osiach v smere Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš. Rozvoj v tomto smere je žiaduci v záujme podpory rozvoja územia stredo–južného Slovenska.

V záujme podpory rozvoja celého stredo–južného Slovenska je žiaduce podporovať rozvoj nadradenej cestnej infraštruktúry na území Nitrianskeho kraja (homologizácia ciest Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš, budovanie tzv. južného cestného ťahu).

Región Trenčianskeho kraja

Trenčiansky kraj má sídelnú štruktúru danú nosnou považskou sídelnou rozvojovou osou s centrom v trenčianskom ťažisku osídlenia a paralelne s ňou sídelnou rozvojovou osou na Hornom Ponitří.

Trenčianske ťažisko osídlenia najvyššej úrovne vytvára „uzol“ najrozvinutejšej sídelnej rozvojovej osi, ktorá súčasne tvorí aj najpriemyselnejší pás Slovenska. Potenciálne aglomeračné väzby trenčianskeho ťažiska osídlenia sa prejavujú v smere na Nové Mesto nad Váhom, ktoré má slabšie aglomeračné väzby v smere na Starú Turú. Potenciálne aglomeračné väzby sú medzi mestom Myjava smerom na Starú Turú a Brezovú pod Bradlom. Zatiaľ absentujú aglomeračné väzby Trenčína v smere na Bánovce nad Bebravou. Bánovce nad Bebravou prejavujú aglomeračné väzby na Partizánske a Topoľčany, ktoré ležia v Nitrianskom kraji. Na území Trenčianskeho kraja v jeho severnej časti sa prejavujú aglomeračné väzby mesta Považská Bystrica a okolitého osídlenia v smere do žilinsko – martinského ťažiska osídlenia. Relatívne špecifickým je prievádzkové ťažisko osídlenia, čo vyplýva z pôvodnej hospodárskej základne, a s tým súvisiacim rozvojom osídlenia. V tomto ťažisku osídlenia sa očakáva zásadná reštrukturalizácia hospodárskej základne, pri ktorej by mal napomôcť aj rozvoj územnotechnických a sídelných podmienok.

V sídelnom a územnom rozvoji regiónu trenčianskeho kraja, v záujme napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základni, je potrebné vytvárať podmienky pre dobudovanie nadradenej infraštruktúry a jej prepojenie na české územie a sídelné systémy. Dôležitým prepojením podporujúcim reštrukturalizáciu hospodárskej základni je podpora komunikačných prepojení medzinárodného významu vo východo–západnom smere v prepojení Česká republika – Trenčín – Prievidza – Zvolen/Banská Bystrica, ako aj prepojenie v smere Zlín (v Českej republike) Púchov. Vybudovaním tohto medzinárodného prepojenia na území regiónu trenčianskeho kraja sa vytvárajú taktiež podmienky pre medzinárodné napojenie banskobystricko–zvolenského ťažiska osídlenia do medzinárodnej sídelnej siete.

V osídlení kraja sa nachádzajú viaceré sídelné formy, vrátane špecifických foriem, pri rozvoji ktorých je žiaduce rešpektovať ich urbanistický a krajinársky ráz, ako je kopaničiarske osídlenie na Myjavsku, v podnoží Bielych Karpát a Javorníkov, na Hornej Nitre vo Valaskej Belej, ako aj v rámci Strážovských vrchov.

Región Žilinského kraja

Na území Žilinského kraja sa nachádzajú dve, prakticky samostatné ťažiská osídlenia:

- žilinsko – martinské ťažisko osídlenia celoštátneho až medzinárodného významu,
- liptovskomikulášsko – ružomersko – dolnokubínske ťažisko osídlenia nadregionálneho až celoštátneho významu.

Osídlenie je vyformované v relatívne samostatných kotlinách – Bytčianskej, Žilinskej, Turčianskej, Podtatranskej a kotlinách pozdĺž riek Kysuca a Orava. Pre vytváranie podmienok optimálnych sídelných väzieb medzi obcami je potrebné prekonávať prírodné prekážky, čo sa prakticky zabezpečuje skvalitňovaním existujúcich komunikačných prepojení, ako aj výstavbou diaľnic a ich privádzačov v tomto území.

Pri ďalšom rozvoji osídlenia a sídelného systému regiónu Žilinského kraja treba vychádzať z potreby:

- posilňovania existujúcich väzieb a vytvárania podmienok pre regionálnu kooperáciu medzi centrami Žilina a Martin tak, aby sa zvyšovala ich konkurencieschopnosť voči ostatným ťažiskám osídlenia a to aj v medzinárodnom kontexte,
- vytvárania podmienok pre prepájanie ťažísk osídlenia najvyššej úrovni žilinsko – martinského s banskobystricko – zvolenským, čím by sa vytvárali predpoklady pre sídelné zoskupenie schopného medzinárodnej konkurencie,
- vytvárania podmienok pre rozvoj osídlenia Liptova a Oravy v súlade s orientovaním sa na využívanie ich špecifických prírodných daností a s ich reštrukturalizáciou v zmysle princípov trvalo udržateľného rozvoja,
- dobudovania nosných miest kraja ako terciárnych centier a podpory rozvoja kvartérnych aktivít v centrách založených na báze existujúceho školstva.

V záujme zapojenia sídiel regiónu Žilinského kraja do medzinárodnej spolupráce je potrebné podporovať rozvoj väzieb na prihraničné oblasti, ktorých významnou nosnou kostrou by mali byť dopravné koridory transeurópskeho významu.

Pre rozvoj osídlenia a podporu aj hospodárskeho rastu je žiaduce vytvoriť podmienky prepojenia jednotlivých subregiónov ležiacich na severe Slovenska (Kysuce, Orava) vybudovaním cestného prepojenia, ktoré môže plniť aj funkcie medzinárodného turistického prepojenia medzi Českou, Slovenskou a Poľskou republikou.

Región Banskobystrického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Banskobystrického kraja sú vytvorené z viacerých charakteristických sídelných celkov. Dominantné postavenie v kraji má banskobystricko – zvolenské ťažisko osídlenia s celoštátnym až medzinárodným významom.

Nosnou kostrou Banskobystrického kraja sú rozvojové osi.

Základnými cieľmi rozvoja osídlenia kraja a jeho sídelných štruktúr sú:

- dotvorenie banskobystricko – zvolenského ťažiska osídlenia medzinárodného významu,
- vytvorenie podmienok pre rozvoj lučenecko – rimavskosobotského ťažiska osídlenia a to ako podporou sídelných väzieb medzi centrami tohto ťažiska osídlenia, tak podporou sídelných väzieb v smere na Salgótarján v Maďarskej republike,
- vytvorenia podmienok pre vznik optimálnych väzieb medzi banskobystricko – zvolenským, žilinsko – martinským a lučenecko – rimavskosobotským ťažiskom

osídlenia, s cieľom vytvorenia sídelnej štruktúry medzinárodného významu,

- podporovať vytvorenie južnej sídelnej rozvojovej osi celoslovenského významu.

Územie regiónu Banskobystrického kraja má veľmi dobré podmienky pre rozvoj turizmu, a to nielen v už tradičných a turisticky rozvinutých a najnavštevovanejších oblastiach. V ďalšom rozvoji osídlenia je potrebné tiež zohľadňovať možnosti rozvoja regiónu s využitím miestnych zdrojov surovín (drevná surovina, nerudné a iné suroviny) podporou centier výroby a pod.

Celkový rozvoj regiónu je potrebné podporovať rozvojom nadradenej dopravnej a technickej infraštruktúry. V dopravnej infraštruktúre ide predovšetkým o rozvoj medzinárodných koridorov v smere Zvolen – Lučenec/Salgótarján – Rimavská Sobota – Košice, Zvolen – Banská Bystrica – Martin – Žilina, ako aj podpora rozvoja tzv. južného cestného ťahu, ktorý by mal stimulovať rozvoj južnej časti regiónu. Dôležitú úlohu pri rozvoji regiónu by mohol zohrať aj rozvoj železničných tratí.

Významným zdrojom ďalšieho vývoja by malo byť zapojenie bohatého kultúrneho, historického a rekreačného potenciálu regiónu, ako aj využívanie špecifických sídelných foriem, do aktívneho rozvoja osídlenia a sídelnej štruktúry.

Región Prešovského kraja a Košického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Prešovského a Košického kraja sú vzájomne prepojené najvýznamnejšími ťažiskami osídlenia – košicko – prešovským ťažiskom osídlenia najvyššieho medzinárodného významu, popradsko – spišskonovoveským a michalovsko – vranovsko – humenským ťažiskami osídlenia nadregionálneho až celoštátneho významu.

Popri týchto ťažiskách osídlenia sú oba kraje charakteristické sídelnými rozvojovými osami najvyššieho významu, ktoré tvoria „chrbtovú“ kosť osídlenia obidvoch krajov.

V ďalšom období treba počítať s tým, že vyššie uvedené ťažiská osídlenia najvyššieho významu sa budú naďalej rozvíjať ako funkčno priestorové celky, ktoré budú spoločne pôsobiť v regióne oboch krajov. Všetky tri ťažiská osídlenia najvyššieho významu je potrebné budovať diferencovane v závislosti a v záujme ich špecifických daností a funkcií, ktoré plnia v systéme osídlenia. Košicko – prešovské ťažisko osídlenia treba podporovať ako ťažisko medzinárodného významu s dôležitými transformačnými funkciami na sídelné systémy v susedných štátoch.

Región obidvoch krajov je charakteristický významnými turistickými priestormi, ktoré by mali v ďalšom rozvoji regiónu, aj v oblasti rozvoja osídlenia, zohrávať významnú úlohu. Predovšetkým na báze podpory rozvoja turizmu by sa mohla stabilizovať značná časť veľmi „rozdrobeného“ (vysoký podiel najmenších obcí) osídlenia obidvoch krajov, najmä v kraji Prešovskom. Špecifickú pozornosť v rozvoji bude treba venovať oblasti severo– východnej časti Prešovského kraja, ktorá je charakteristická špecifickými morfológickými podmienkami, rozdrobeným osídlením s malým počtom obyvateľov a nerozvinutou infraštruktúrou. Pri rozvoji tohto územia bude vhodné vychádzať a využiť predovšetkým jedinečné kultúrne a prírodné hodnoty, ktoré sa na tomto území nachádzajú.

V ďalšom vývoji bude dôležité venovať zvýšenú pozornosť južnej časti Košického kraja a to ako v smere na Rožňavu, tak v smere na Trebišov a Kráľovský Chlmec. Územie rožňavska by sa malo prostredníctvom budovania výkonných infraštruktúr južným Slovenskom zapojiť do spolupráce medzi susediacimi aglomeráciami. Južná časť Košického kraja je v zásade tvorená Východoslovenskou nížinou, kde bude treba podporou rozvoja subregionálnych centier osídlenia napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základne.

Významnú úlohu v rozvoji regiónu by mal zohrať rozvoj nadradenej dopravnej infraštruktúry medzinárodného významu, pri rozvoji ktorej sa odporúča podporovať popri východ–západných prepojeniach aj severo–južné prepojenia – vo východnej časti s odporúčaním zapojenia do multimodálnych európskych koridorov, v západnej časti ako hlavné turistické prepojenie medzi susediacimi štátmi a prístupom k najvýznamnejším slovenským existujúcim a rozvojovým turistickým centrom.

2. Krajinná štruktúra

Pod krajinou štruktúrou sa rozumie horizontálne a vertikálne usporiadanie vlastností krajinných prvkov, ktoré sa pôsobením diferenciačných činiteľov špecificky kombinujú na určitom priestore, čím vytvárajú rôzny krajinnoekologický potenciál pre využívanie. V rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa spracovala vybraná časť prvkov krajinnej štruktúry. Výber sa uskutočnil na základe existujúcich podkladov, ako aj na základe stanovených cieľov.

2.1. Krajinnoekologický potenciál (s legislatívnym vymedzením)

Krajinnoekologický potenciál sa používa na hodnotenie predpokladov rozvoja územia, pomocou ktorého možno stanoviť mieru (vhodnosť) využívania krajiny človekom za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Spracovanie vybraných krajinnoekologických potenciálov vychádza predovšetkým z prvkov, ktoré vyplývajú z legislatívneho vymedzenia. Krajina poskytuje určité možnosti a predpoklady na rôzne využívanie, ktoré sa stanovujú na uspokojovanie potrieb ľudskej spoločnosti. V rámci Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa dôraz kladie na nasledovné krajinnoekologické potenciály:

2.1.1. Ochrana prírody a krajiny

Prvky ochrany prírody a krajiny predstavujú podľa zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny mimoriadne významný potenciál prírodného dedičstva. Jedinečnosť a významnosť je stanovená prírodnými danosťami a rôznu stupeň legislatívnej ochrany zabezpečuje vhodné podmienky pre ich existenciu. Limitujú rôzne činnosti v krajine, zabezpečujú zvýšenú ochranu aj ostatným zložkám krajiny, hlavne prírodným zdrojom.

Od konca 19. storočia, kedy boli vyhlásené prvé chránené územia, prešla ochrana prírody značnými zmenami. V súčasnosti je vyhlásených 16 chránených krajinných oblastí, 7 národných parkov, 374 prírodných rezervácií, 231 národných prírodných rezervácií, 226 prírodných pamiatok, 46 národných prírodných pamiatok a 181 chránených areálov (chránené územia predstavujú asi 23,2% územia SR, pričom z lesnej pôdy je asi 43% chránených území). Zákomom NR SR č. 287/1994 Z.z. sa zabezpečila celoplošná ochrana prírody a krajiny diferencovane v 5 stupňoch ochrany a 5 kategóriách chránených území s jednotne stanovenými podmienkami ochrany. Týmto zákonom boli zrušené ochranné pásma chránených krajinných oblastí (CHKO).

Potenciál prírodného dedičstva je najväčší v lesných a lesostepných spoločenstvách a tiež v súčasnosti relatívne najviac ohrozených vodných a močiarnych ekosystémoch. Sú to lokality, ktoré sa zachovali hlavne ako izolované areály v poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine. Z tohto hľadiska je potrebné vytvoriť vhodné podmienky na ich zachovanie, najmä z hľadiska ochrany genofondu a biodiverzity v krajine. Významným aspektom je aj spôsob využívania okolitej krajiny, ktorej dosah má často krát negatívny vplyv práve na chránené územia